

«Погоджено»

Заступник директора

Гамор Ф.Д.

« 27 » 12 2017 р.

«Затверджую»

Директор
Карпатського біосферного заповідника
М.П. Рибак

« 27 » 12 2017 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
ЗА 2017 РІК**

**м. Рахів
2017 р.**

ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
за 2017 РІК

1. Організація екологічної освітньо-виховної роботи

1.1. Наявність структурного підрозділу

Еколого-освітній підрозділ створений у Карпатському біосферному заповіднику у 1997 р. Штат *відділу екологічної освітньо-виховної роботи* складає 6,5 одиниць.

Музей екології гір та історії природокористування (далі – Музей екології гір або Музей) також виступає підрозділом, до основних завдань якого входить впровадження екологічної освітньо-виховної роботи. З 2011 р. на базі Музею створено окремий структурний підрозділ (сектор зі штатом 4 одиниці), що дозволило більш системно організувати його діяльність та акцентувати увагу на активній просвітницькій ролі музейного осередку.

Структура відділу екологічної освітньо-виховної роботи:

Начальник відділу – 1

Завідувач еколого-освітнім центром «Центр Європи» – 1

Екскурсовод – 1

Провідний фахівець – 3

Завідувач бібліотекою – 0,5

У звітному році у відділі утворилися 2 вакансії у зв'язку зі звільненням провідних фахівців.

Структура Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах:

Провідний фахівець-завідувач музею – 1

Фахівець – 2

Прибиральник службових приміщень – 1

У 2016 році зі штату відділу екологічної освітньо-виховної роботи виведено редакцію журналу «Зелені Карпати». Натомість створено редакційно-видавничий відділ наукових та науково-популярних видань. Відділ організує видання періодики заповідника – Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», а також заснованого у 2015-16 рр. наукового збірника «Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України». Штат нового підрозділу 5,5 одиниць:

Начальник відділу – 1

Головний редактор журналу «Зелені Карпати» - 1

Заступник головного редактора – 1

Відповідальний секретар журналу «Зелені Карпати» - 1

Відповідальний секретар наукового щорічника «Природа Карпат» - 1

Провідний редактор – 1

Редактор I категорії газети «Вісник КБЗ» - 0,5.

1.2. Наявність постійних форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Мережу еколого-освітніх центрів Карпатського біосферного заповідника формують Музей екології гір, «Центр Європи» та «Музей нарцису».

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах (Музей екології гір, Музей) діє як еколого-освітній та рекреаційний центр. Його експозиція включає два розділи – «Природа Карпат» та «Природокористування в Українських Карпатах», в межах яких створено 8 великоформатних діорам, ціла низка міні-діорам, об'ємних макетів, художніх панно тощо. Експозицію доповнюють багаті геологічні, палеонтологічні колекції, фауністичні експонати, предмети побуту, сільсько-та лісогосподарський реманент, знаряддя праці, взірці одягу українських горян та ін. Загалом на обліку стоїть 405 експонатів. У грудні колекція поповнилась двома артефактами: чучелом білки та предметом традиційного для с. Костилівка одягу – сердаком.

З метою залучення відвідувачів у січні здійснили розсилку інформації про роботу Музею на сайти екологічного спрямування, туристичних агентств, готелів, санаторіїв, фірм. Інформацію про графік роботи Музею, з описом залів та експозицій отримали 140 адресатів. Така інформація дала змогу включити відвідування Музею в екскурсійні програми та збільшити кількість екскурсантів.

Туристичні відвідування Музею екології гір мають виражену сезонність. Як правило, кількість екскурсантів в осінній та весняний період є доволі низькою. У ці періоди працівники Музею активно займаються екопросвітницькою діяльністю з місцевими школярами відповідно до плану екологічної освітньо-виховної діяльності Карпатського біосферного заповідника. Так, 8 лютого проведені уроки-лекції на тему «Проблеми сміттєзвалищ в Україні» в Богданській ЗОШ I-III ст. для учнів 8-х класів та у ЗОШ I-III ст. №2 м. Рахова. Працівниками музею підготовлено інформацію про накопичення сміття в населених пунктах, проблему їх утилізації, а також про вплив відходів на навколишнє природне середовище. Крім того, було висвітлено можливості зменшення накопичення сміття, принципи роздільного збору та озвучено пункти збору (наприклад, батарейок, пластикових відходів) в Рахівському районі. Лекція завершувалась блоком цікавої інформації про те, як в розвинених країнах сміття пускають у вторинну переробку та використовують на благо людства, тим самим зменшуючи негативний вплив відходів на природу.

У березні працівники займались облаштуванням території навколо Музею: впорядковано альпійську гірку і клумби, частину дендропарку, а також влаштовано новий квітник. У рамках підготовки до туристичного сезону традиційно надано уваги оновленню інтер'єру та технічного стану

аква-тераріумного комплексу: чистка та наповнення водою акваріумів та тераріумів, збір та викладення моху в тераріумах.

Також в березні і квітні працівники Музею стали учасниками низки практичних природоохоронних заходів та акцій.

12 березня працівники Музею екології гір долучилися до практичної природоохоронної акції «Чистий Рахів», що проводилася за ініціативи Рахівської міської ради. В цей день було очищено близько двох кілометрів берегів річки Тиси та зібрано 2 тони сміття.

31 березня працівники Музею долучилися до акції День благоустрою територій. На центральній садибі заповідника відбулися заходи з впорядкування прилеглих територій, очищення берегів та придорожніх смуг.

3 квітня працівники Музею екології гір та відділу екологічної освітньо-виховної роботи долучилися до акції «Посади дерево миру». Спільно з школярами 5-А класу Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2 висадили 6 дерев і 4 кущі, які зростатимуть на шкільному подвір'ї. В молодих природолюбів виникла ідея створення цілої «Алеї миру». Крім того, саджаючи дерева, учні мріяли як прийдуть до них фотографуватися у свій випускний вечір.

16 квітня колектив Музею долучився до щорічного суботника приуроченого до Дня довкілля. Разом із працівниками заповідника прибрали та очистили близько чотирьох кілометрів берегів річки Тиси та зібрали 4 тони сміття.

На початку травня працівники Музею екології гір взяли участь у чергуванні в ПНДВ «Долина нарцисів». Протягом чотирьох днів чергування провели 20 інформаційних екскурсій та залучались до роботи з касовим апаратом.

Щороку у Музеї екології гір на відзначення природоохоронних свят проводяться Дні відкритих дверей. Зокрема, у Всесвітній день Музеїв 18 травня запрошуються екскурсанти для безкоштовного відвідування. У цей день з експозицією ознайомились 56 туристів.

5 червня у Музеї екології гір Карпатського біосферного заповідника відбувся День відкритих дверей, приурочений до Всесвітнього дня захисту навколишнього середовища. За роки проведення акції склалися добрі традиції. Зокрема, родзинкою цього дня є те, що екскурсії в Музеї проводять учні рахівських шкіл. Цього року в ролі юних екскурсоводів виступили учні ЗОШ І-ІІІ ст. №1 м. Рахова, учасники клубу «Юні лісові рейнджери», які неодноразово брали участь у різноманітних заходах та акціях, що проводяться у природоохоронній установі. Шістнадцять учнів 7-го класу достойно представили себе як знавців природи свого краю, його традицій та побуту. Кмітливі, веселі, дружні та розумні. Вони дуже сподобалися відвідувачам та отримали заслужену похвалу і, навіть, оплески від екскурсантів, що відвідали Музей в цей день. Загалом екскурсії було проведено для 254 гостей. Юні природолюбів, які взяли участь у проведенні акції, були нагороджені пам'ятними подарунками.

День відкритих дверей також проведено 7 липня (День працівника природно-заповідної справи) та у вересні на відзначення пан-європейської акції Дні Європейської спадщини та Міжнародний день туризму (27 вересня).

Протягом травня-червня був здійснений відлов тварин для акватераріумного комплексу, згідно лімітів на природокористування. Тимчасовими мешканцями аква-тераріумного комплексу стали: 1 полоз лісовий, 1 вуж звичайний, 1 саламандра плямиста, 5 тритонів альпійських, 7 тритонів карпатських, 3 сірі жаби, 1 жаба трав'яна, 5 кумок жовточеревих, 1 ящірка прудка, 1 ящірка живородна, 1 мідянка, 4 веретільниці ламкі, 50 верховодок, 30 гольянів, 3 щипівки, 1 бабець-підкамінник, 7 марен звичайних та привезено з форелевого господарства 15 форелей райдужних. Унікальним є той факт, що протягом сезону у акватераріумному комплексі у неволі народилися: 1 полоз лісовий, 3 мідянки та 10 веретільниць ламких. Потомство випущено у природу.

В межах експозиції Музею екології гір облаштована виставкова зала. Тут у весняно-літній період організуються тимчасові тематичні виставки. Нерідко їх експонатами стають дитячі роботи учасників творчих екологічних конкурсів, які організуються установою. Так, у травні у виставковій залі створена виставка дитячого малюнку «Нарцисова пісня весни», у квітні – шкільних стінгазет «Збережемо первоцвіти разом!».

30 червня у Музеї екології гір Карпатського біосферного заповідника відкрито виставку рахів'янина, талановитого художника Петра Дудчука. Виставка організована в рамках комплексу заходів, приурочених до Дня працівника природно-заповідної справи. У виставковій залі Музею для цінителів художнього мистецтва було представлено 18 картин художника.

У липні Музей екології гір приймав студентські групи. Так, низку екскурсій проведено для студентів вищих учбових закладів, що проходили практику на базі Карпатського біосферного заповідника: НУ «Києво-Могилянська академія» (факультет біології, екології), Ужгородського державного університету (факультет географії), Угорського інституту (м. Берегово, факультет початкової освіти), Ужгородського торгівельно-економічного інституту (факультет туризму), Тернопільського педагогічного університету ім. Я.Галана (географічний факультет), Сумського педагогічного університету ім. Макаренка, Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.

З метою популяризації Музею екології гір у середині серпня було видано 500 плакатів із зображенням діорам та експозицій Музею, більша частина яких розміщена на рекламних стендах Рахова та населених пунктів району.

На початку листопада розпочалися роботи з реконструкції та оновлення частини експозиції «Праліси Карпат».

Фахівці Музею екології гір впродовж року брали активну участь в організації і проведенні багатьох еколого-освітніх акцій, масових заходів.

Серед них, зокрема: «Година Землі», «Первоцвіт», «Годівничка», «Різдвяна майстерня» та ін.

Впродовж 2017 року Музей екології гір відвідало 3981 чол. і 81134 грн. надійшло від реалізації квитків під час відвідування та 2240 грн. від фотографування весільних церемоній.

Ознайомитись із експозиціями Музею змогли відвідувачі із багатьох країн світу: Японії, США, Австралії, Португалії, Мексики, Чехії, Румунії, Угорщини та інших країн.

Музей екології гір працює без вихідних. Фахівці працюють відповідно до графіка чергувань, який щомісячно затверджується заступником директора установи.

Облік екскурсантів ведеться за «Журналом реєстрації відвідувань Музею екології гір». Оплата послуг відбувається через касовий апарат. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

З 2011 року працівники Музею екології гір тісно співпрацюють із Закарпатським обласним краєзнавчим музеєм імені Тиводара Легоцького, м. Ужгород. Оскільки Музей екології гір внесений до єдиного реєстру Музеїв Закарпаття, щороку надається інформація про діяльність Музею за рік до установи-куратора – Закарпатського краєзнавчого музею. На основі цієї інформації готуються публікації для поширення в різних друкованих виданнях.

Інформація про діяльність та експозиції Музею екології гір, у 2017 році найбільше висвітлена в інтернет-виданнях: Закарпатський туристичний інформаційний портал, туристичний портал «Закарпаттячко», Новини Рахівського району, Карпати інфо, REN 24 ua. інформаційний портал «Igotoworldcom», інформаційний портал «LiveJournal», інформаційний портал «Rakhiv news», готельний комплекс «Петрівська слобода», «Закарпатський туристичний інформаційний портал», Турмир, «Відкрите Закарпаття» та ще на 120 сайтах. Протягом року, Музей екології гір тричі було показано на обласних каналах.

Еколого-освітній центр «Центр Європи» (ЕОЦ «Центр Європи») функціонує з червня 2010 р. Організацією роботи центру займаються два працівники відділу екологічної освітньо-виховної роботи – завідувач та екскурсовод. До основних завдань, поставлених перед еколого-освітнім центром (ЕОЦ), належать: прийом туристів та проведення екскурсій в центрі; виконання функцій туристично-інформаційного центру європейського зразка; здійснення активної еколого-освітньої діяльності (організація і проведення екологічних акцій і просвітницьких заходів як на базі центру, так і на базі загальноосвітніх та дошкільних закладів).

Інформаційне поле «Центр Європи» складається з чотирьох блоків – Природно-заповідний фонд України (більша частина присвячена Карпатському біосферному заповіднику), Закарпатська Гуцульщина,

Закарпаття та Україна в Європейській спільноті. Також висвітлюється інформація про встановлення пам'ятного кам'яного знаку, що позначає географічний центр Європи. Художнє оформлення центру витримано в гуцульському стилі: дерев'яні вироби, вишивки та скляні вітражі. Експонатура доволі різноманітна: поруч із інформаційними модулями представлені колекції гуцульського посуду, вишивки, різьблених виробів та міні-діорама «Світ тварин Закарпаття». Додаткові засоби – відеотехніка, столи для проведення занять, майстер-класів тощо.

Впродовж року працівниками еколого-освітнього центру організовано низку заходів. При цьому були використані різні форми та засоби поширення екологічних знань та формування у підростаючого покоління стійкої екологічної свідомості.

Задля якомога ефективнішого сприймання екологічних знань працівниками ЕОЦ було проведено 6 творчих майстер-класів для школярів молодшого шкільного віку Рахівщини.

В рамках відзначення Дня водно-болотних угідь з учнями 3-Б класу міської школи №2 виготовляли паперових лебедів, адже ці пернаті є окрасою будь-якого водного дзеркала.

Під час Всеукраїнської акції «Первоцвіт» школярі 3-4 класів Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст. та четвертокласники Діловецької ЗОШ І-ІІІ ст. виготовляли ніжні квіти шафрану Гейфеля з кольорового гофрованого паперу.

На відзначення Всеукраїнського дня довкілля проведено майстер-клас з виготовлення аплікації «Квітковий букет». Творче заняття відбулося в 4-Б класі Богданської ЗОШ І ст. Основними матеріалами, які використовували діти в даній роботі, стали картонні елементи лотків з-під яєць.

Для привернення уваги початкової школи до безцінного природного спадку рідного краю та в рамках відзначення 10-ї річниці внесення букових пралісів Карпатського біосферного заповідника до списку Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО проведено наступне заняття поза межа екоосвітнього центру. А саме, в Рахівській ЗОШ І-ІІІ ст. №2 з учнями 4-Б класу створювали аплікацію «Праліси КБЗ» на ватмані, використовуючи природні матеріали.

13 жовтня до Всесвітнього дня захисту тварин в загальноосвітній школі І-ІІІ ст. с. Костилівка проведено черговий майстер-клас. За допомогою дарів осіннього лісу діти 3-А класу створювали композиції «Лісові звірі Карпатського біосферного заповідника».

Один з найцікавіших заходів відбувся під час відзначення Дня створення Карпатського заповідника. 13 листопада четвертокласники Лужанської ЗОШ І-ІІІ ст., поділені на три команди, заповнювали імпровізовану мапу масивів заповідника роздрукованими кольоровими фотографіями типових представників флори та фауни, а також привабливих туристичних об'єктів.

Для учнів 5-А класу Діловецької ЗОШ І-ІІІ ст. 21 березня проведено майстер-клас з виготовлення об'ємної листівки «Ліс та його мешканці» на відзначення Всесвітнього дня лісів

Під час промоційного екологічного заходу до Дня біологічного різноманіття особливої уваги було приділено рідкісній високогірній рослині заповідника – нарцису вузьколистому. Практичною частиною заходу стало виготовлення аплікацій «Нарциси». Школярі 5-7 класів Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №3 використовували різні види кольорового паперу і створювали дуже гарні та ніжні квіти нарцисів. Захід відбувся 23 травня.

Напередодні святкування Дня працівника природно-заповідної справи, а саме 22 червня, спільно з працівниками Костилівської сільської бібліотеки організовано цікаве екологічне заняття в приміщенні бібліотеки. Для дітей 5-6 класів проведено майстер-клас з виготовлення дівочих прикрас – віночків, прикрашених квіточками рододендрону з кольорового гофрованого паперу, а також надвірних вінків.

Під час проведення Днів європейської спадщини на базі еколого-освітнього центру «Центр Європи» відбувся майстер-клас з виготовлення аплікацій «Букові праліси – гордість нашого краю» для юних екскурсантів 8-9 класів Діловецької школи – безпосередніх учасників свята в географічному центрі Європи. Матеріалом для учнівських робіт стали різні види дарів осіннього лісу.

Наступний майстер-клас відбувся в Богданській ЗОШ І-ІІІ ст. Учні 6-7 класів змакетували карту масивів Карпатського біосферного заповідника. В Білинській школі разом з учнями 5-х класів стартувала зимова акція «Годівничка». Діти самостійно виготовляли годівнички для зимуючих пернатих з пластикових пляшок.

Працівники ЕОЦ «Центр Європи» беруть участь в організації і проведенні всіх природоохоронних акцій та еколого-просвітницьких заходів. Однак, окремі з них виступають для персоналу центру основними. Зокрема, такими акціями, які організовують працівники щорічно, є «Різдвяні відвідини» та Дні європейської спадщини. «Різдвяні відвідини» проводилися 1 – 6 січня. Акція була спрямована на школярів Рахівщини та юних гостей краю, які відпочивали в Карпатах. Для залучення відвідувачів екскурсії для учнівської молоді проводилися безкоштовно. Це дало змогу гостям візит-центру дізнатися чимало цікавого про наш край. До акції долучилися не тільки школярі з Рахівщини, а також з інших областей України. Протягом шести днів еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 232 школярів.

Протягом звітнього періоду працівниками екоцентру підготовано та проведено 9 медіа-презентацій, 6 лекцій, 2 екологічні уроки на відзначення Всесвітнього дня тварин, 4 кросворди та 2 вікторини.

У квітні проведено суботник, приурочений до Всеукраїнського дня довкілля. У ньому взяли участь усі працівники візит-центру. Відбулося генеральне прибирання будівлі і території екоцентру, а також довкола пам'ятних знаків, які символізують географічний центр Європи. Було

облаштовано квіткові клумби надворі та висаджено кімнатні рослини в приміщенні центру.

26 вересня в приміщенні еколого-освітнього центру відбувся День відкритих дверей, приурочений до відзначення 10-ї річниці включення букових пралісів Карпатського біосферного заповідника до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Для проведення екскурсій було залучено учнів 8-9 класів Діловецької загальноосвітньої школи I-III ст. Молодь пройшла спеціальний курс підготовки під керівництвом педагога Мендрешори О.І. Цікаву змістовну інформацію, яку подавали юнаки та дівчата відвідувачам, доповнювали їхні барвисті вишиванки. У перерві між проведенням екскурсій «новоспечені» екскурсоводи із захопленням «подорожували» рідними Карпатами за допомогою екогри «Подорожуй Карпатами». Захід відвідали 123 відвідувачі, серед них 72 школярі та понад 50 туристів з України та з-за кордону, що значно менше, ніж в попередні роки.

За підсумками конкурсу стінгазет «Збережемо первоцвіти», що проводився серед школярів Рахівщини в рамках Всеукраїнської акції «Первоцвіт», з середини березня по квітень найкращі роботи сформували виставку в приміщенні еколого-освітнього центру.

На відзначення Міжнародних днів води та Матері-Землі 24 березня та 21 квітня підготовлено і проведено на базі підшефних шкіл екологічні театралізовані виступи «Поважаємо природу, всім розкажемо про воду» з учнями 3-Б класу Рахівської ЗОШ I-III ст. №2 та «Живе обличчя моєї Землі» з учнями 6-Б класу Костилівської ЗОШ I-III ст. Глядачами даних виступів були діти 2-4 та 6-7 класів вище зазначених шкіл.

18 травня та 5 червня було проведено Дні відкритих дверей, приурочені до Всесвітнього дня музеїв і Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища. Під час цих двох заходів еколого-освітній центр відвідало понад 470 туристів.

Протягом року постійно велась робота, спрямована на дотримання санітарно-гігієнічних норм, умов пожежної безпеки та безпеки праці в еколого-освітньому центрі «Центр Європи».

Єдина в Україні «Книга почесних гостей географічного Центру Європи» дає можливість всім бажаючим зареєструватися в ній та отримати пам'ятне Свідоцтво на згадку про відвідування географічного центру Європи. Протягом одинадцяти місяців в ній зареєструвалося 423 відвідувачі з різних куточків України та із-за кордону, з них 23 – безкоштовно.

Впродовж року працівниками ЕОЦ «Центр Європи» було видано 3 публікації у районній газеті «Зоря Рахівщини».

Під час промоційних акцій («Різдвяна акція», День європейської спадщини) та Днів відкритих дверей вдалося залучити 826 туристів, у т.ч. на безоплатній основі еколого-освітній «Центр Європи» відвідало 387 школярів.

Впродовж звітнього року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 1721 відвідувач, з них: школярі – 735, студенти – 233, дорослі –

753. На безоплатній основі еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 1084 осіб.

Еколого-освітній центр «Музей нарцису» знаходиться на вході в масив «Долина нарцисів», його діяльність суттєвою мірою прив'язана до періоду цвітіння Долини нарцисів. Експозиційна площа складає близько 112 м². До послуг відвідувачів облаштований відеозал на 50 місць. Художнє оформлення доволі просте, витримане у лаконічному стилі. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди і вітрини. Масштабне фотопанно з видом Долини нарцисів у пік цвітіння приваблює відвідувачів і стає об'єктом для фотографування на згадку. Тематичним полем еколого-освітнього центру є біорізноманіття, історія досліджень та охорона Долини нарцисів; біологія та екологія виду нарцису вузьколистого.

Освітня діяльність еколого-освітнього центру «Музей нарцису» є вкрай важливою, адже це єдина екопросвітницька структура в межах Хустського району, яка працює над формуванням іміджу Карпатського біосферного заповідника. «Музей нарцису» не має штатної одиниці – фахівця-екопросвітника. Еколого-освітню діяльність тут здійснюють технік-лаборант та начальник відділення. Роботу з учнівською молоддю та дошкільнятами виконує технік-лаборант. Впродовж року колективом відділення проведено низку просвітницьких заходів у загальноосвітніх школах, що знаходяться у прилеглих селах та м. Хуст, зокрема: 2 лютого було проведено тематичну екскурсію з школярами Кіреської ЗОШ I ступеня присвячену Дню водноболотних угідь. На даному заході були присутні 18 учнів.

2 березня для 23 школярів Кіреської ЗОШ проведено майстер-клас та лекцію в школі на тему: «Збереження ранньоквітучих видів рослин» в рамках відзначення природоохоронної акції «Первоцвіт».

22 березня разом з Колачук І.Ю. організовано та проведено тематичну промо-екскурсію на тему: «Невідомі принади Долини нарцисів», Музей нарцису відвідали цього дня вчителі та школярі Хустського НВК№1 (24 особи).

5 квітня в рамках акції «День довкілля» працівниками ПНДВ разом з 27 учнями Кіреської ЗОШ проведена тематична акція «За чисту Долину нарцисів», яка включала: озеленення території довкола еколого-освітнього центру «Музей нарцису», очищення берегів р. Хустець і решти території заповідника.

6 квітня перед початком цвітіння нарцису вузьколистого для 48 учнів Кіреської ЗОШ проведено лекцію на тему: «Долина нарцисів – остання пам'ятка рівнинної популяції нарцису вузьколистого».

3 12 квітня стартував конкурс дитячого малюнку «Нарцисова пісня весни» для школярів Хустщини. Метою проведення цього заходу стала пропаганда збереження Долини нарцисів як унікального куточку заповідної природи Закарпаття. На конкурс поступило понад 20 творчих робіт від учнів

Кіреської ЗОШ. За участь в даному конкурсі усі учасники отримали в подарунок друковану продукцію КБЗ та екогру «Подорожуй Карпатами».

5 червня було проведено День відкритих дверей у «Музеї нарцису» до Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища. Цього дня візит-центр відвідало понад 20 осіб.

24 вересня відбувся День відкритих дверей, приурочений до відзначення Всесвітнього дня туризму та Днів європейської спадщини в Україні. Загальна кількість відвідувачів за цей день – 16 осіб.

13 жовтня в еколого-освітньому центрі «Музей нарцису» та в Кіреській ЗОШ І ст. з учнями 3-4 класів було проведено майстер-клас по виготовленню осінніх композицій присвячених Дню осені. Даний майстер-клас відвідало 20 учнів.

10 листопада відзначали «День заповідника» разом з учнями Кіреської ЗОШ. 18 школярів відгадували тематичний кросворд, підказками до запитань якого були слова – КАРПАТСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК. Крім того, діти зіграли в настільну екогру «Подорожуй Карпатами».

12 грудня разом з 22-ма школярами Кіреської ЗОШ було проведено майстер-клас з виготовлення новорічних композицій й аплікацій в рамках природоохоронної акції «Збережи ялинку!».

Загальна кількість відвідувачів ПНДВ «Долина нарцисів» у 2017 році становить 19327 осіб, з яких 1127 – відвідали Долину безкоштовно по перепустках в пік цвітіння нарцису вузьколистого.

У травні начальником ПНДВ Навроцьким О.Р. та інспектором Бабич О.І. проведено виступи на телебаченні на всеукраїнських телевізійних каналах (СТБ, Інтер, 1+1) та обласному телебаченні (М- Студіо, Тиса).

За 2017 рік проведено 162 роз'яснювальні бесіди серед відпочиваючих про правила поведінки під час відвідування заповідника, 48 бесід серед місцевого населення – про порядок відвідування ПЗФ, захист червонокнижних рослин, заборону випасу худоби на території заповідника, правила поведінки під час проведення сінокосіння. Крім цього, 6 бесід проведено у навчальних закладах на наступні теми: «Збереження ранньоквітучих видів рослин», «Долина нарцисів – остання пам'ятка рівнинної популяції нарцису вузьколистого».

Інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» розташований біля підніжжя г. Говерла (ур. Перемичка). На його базі функціонує рекреаційний притулок на 29 місць. Тут є місце для наметів, водогін, туалети та сміттєзбірники. Це створило сприятливі умови для розміщення пішохідних мандрівників, а також для проведення екологічних таборів.

Площа приміщення інформаційно-туристичного центру, що зайнята експозицією, складає 146,21 м². Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди в оригінальному художньому обрамленні з природних

матеріалів. Тематичне спрямування продиктовано місцем розташування центру і фокусується на природних і культурних цінностях найвисокогірнішої частини України – Чорногірського хребта Українських Карпат та Гуцульщини. Центр функціонує з 2011 р.

Інформаційно-туристичні центри «Карпатська форель» (S – бл. 110 м²) та «Кевелів» (S – 58,2 м²) – найменші інформаційні осередки Карпатського біосферного заповідника. ІТЦ «Кевелів» цьогоріч неодноразово приймав важливі делегації, у т.ч. місію Банку реконструкції та розвитку Німеччини. Зустрічі посприяло наявність конференційної кімнати на 30 місць, обладнаної медіа-проектором та відеотехнікою. Один експозиційний зал центру складається з двох інформаційних рівнів і висвітлює природні багатства найвищих хребтів Українських Карпат – Чорногори і Свидівця. Інформація подана, переважно, художніми засобами – панно та художніми стендами, що змушує персонал відділення значну частину інформації подавати в усній формі. Мабуть, саме це зумовило характер проведення екоосвітніх заходів на базі ІТЦ – тематичні екскурсії, розповіді, тощо. Центр відкритий у 2011 р.

Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» розташований на території демонстраційного форелевого господарства (Трибушанське природоохоронне науково-дослідне відділення), функціонує з січня 2012 р. Його тематичне спрямування полягає у висвітленні багатства іхтіофауни Українських Карпат та акцентування уваги на проблемах охорони водних ресурсів краю. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди. Художнє оформлення лаконічне, але витримане в гуцульському стилі і виконане з використанням виключно природних матеріалів. Відвідується, переважно, у комплексі з екскурсією на демонстраційне форелеве господарство. Вартість відвідування входить до плати за вхідний квиток до форелевого господарства. Нерідко «Карпатська форель» відвідується в комплексі з екскурсією в географічний центр Європи.

У 2017 р. ІТЦ «Карпатська форель» відвідувався набагато активніше, ніж у 2016-ому. У звітному році проведено комплекс робіт для покращення стану басейнів, відновлення поголів'я струмкової і райдужної форелі, гольця. Ці дії, а також рекламна кампанія і відпрацьований облік туристичних відвідувань, допомогли підвищити туристичні відвідування демонстраційного форелевого господарства, і, зокрема, інформаційно-туристичного центру.

Інформаційно-туристичний центр «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Експозиція сформована на площі 65,12 м². Тематичне спрямування – букові праліси: збереження, цінності, біорізноманіття та ін. Художнє оформлення вирізняється стилем, який притаманний карпатським етносам, котрі проживають в долині р. Тиса. Використані природні матеріали, в ніші з дерев'яним обрамленням органічно вписані фотопанорами заліснених хребтів Красної. Основний вид експонатури – стенди, фотопанно. Особливо цікавим, в художньому

відношенні, є відеозал, оформлення якого створює ілюзію перебування в гущавині букового пралісу. Такого ефекту досягнуто завдяки специфічному оформленню – стіни і стеля в суцільну вкриті широкоформатними банерами з різними типами букового пралісу Угольсько-Широколужанського масиву.

Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника зорієнтовані на прийом відвідувачів, значно меншою мірою – впровадження активної еколого-освітньої діяльності. Це пов'язано із відсутністю кваліфікованого персоналу у відділеннях, сезонністю відвідування (переважно у комплексі з мандрівками екотуристичними маршрутами або відвідуванням інших туристичних атракцій, розташованих поблизу) та іншими чинниками.

Відвідування інформаційно-туристичних центрів впродовж 2017 року.

Інформаційно-туристичні центри	Кількість відвідувачів, чол.
«Карпатська форель»	2934
«Кевелів»	117
«Високогір'я Карпат»	320
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	167
Усього відвідувань ІТЦ	3538

Діяльність бібліотек і наукових архівів

У звітному році бібліотечний фонд поповнився на 20 примірників українських видань та 10 іноземних. Всі надходження подаровані, поповнення бібліотечного фонду за рахунок закупівлі фахової літератури не проводилось.

Протягом року надходили періодичні видання, зокрема:

- газети (для кожного структурного підрозділу установи): «Зоря Рахівщини», «Новини Закарпаття», «Урядовий кур'єр», «Голос України»;
- фахові бухгалтерські та кадрові видання «Праця і зарплата», «Пенсійний кур'єр», журнали: «Баланс бюджет», комплект «Бюджетна бухгалтерія» + «Оплата праці», «Казна України», «Кадровик 01»;
- видання з охорони праці: «Безпека праці на виробництві», «Довідник спеціаліста з охорони праці»;
- фахові наукові: «Український ботанічний журнал», «Вісник зоології»;
- інші: «Лісовий і мисливський журнал», «Нескучный сад», «Сільський вісник», «Український ботанічний журнал».

Більшість періодики надходило до бібліотеки, що розташована на центральній садибі заповідника, однак, було організовано також надходження районної преси до природоохоронних науково-дослідних відділень.

Фото- та відеотеки

Фототека впродовж року поповнилася, щонайменше, на 2 тис. фото типових та рідкісних видів флори та фауни заповідника, пейзажних зйомок масивів й основних подій, що відбувалися на центральній садибі та у

відділеннях. Багата фототека дає можливість ілюструвати публікації в друкованих та електронних ЗМІ, соціальних мережах, власні видання – періодичні, інформаційні та рекламні тощо. Зокрема, повністю забезпечено фотоілюстрації для Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», наукового щорічника Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат».

Вже чотири роки поспіль провідний фахівець відділу пропаганди, фотограф, бере участь у міжнародному конкурсі «*Concours de photos des arbres vieux*» (Друзі старих дерев), результатом якого є розміщення фото переможців на великоформатному календарі (організатор – громадська організація Франції).

Аналогічний фотоконкурс для видання календаря з карпатськими краєвидами проводило басейнове управління р. Тиса в Закарпатській області – з пейзажними зйомками водотоків Закарпаття.

Для створення просвітницьких матеріалів щодо водно-болотних угідь надавалися фото потенційних рамсарських об'єктів заповідника, видів флори та фауни, освітніх та рекреаційних заходів.

Фототека дозволила повноцінно ілюструвати публікації на сайті установи, у мережі «Фейсбук», друкованих виданнях та інтернет-ресурсах.

Діяльність установи ПЗФ щодо створення мережі обладнаних екскурсійних маршрутів та еколого-освітніх стежок

На території Карпатського біосферного заповідника розроблена розгалужена мережа з 18 екотуристичних маршрутів, у т.ч. 1 в Хустському районі (Долина нарцисів), 4 – в Тячівському (Угольсько-Широколужанський масив) та 13 – в межах масивів на території Рахівщини. На базі трьох маршрутів функціонують екологічні стежки – «Долиною нарцисів», «Чорногірськими пралісами на Говерлу» та «До Соколиного берда». Однак, стежки потребують додаткового інформаційного оформлення. Найкраще облаштованою екостежкою є «Долиною нарцисів». Тут встановлено 2 інтерактивні макети «Хто ховається в траві?» і «Літаючі квіти», 3 інформаційні стенди «Квітка поезій і легенд», «Навіщо гідрологічний шлюз Долині нарцисів?», «Кіреші – вірний сателіт Хустського замку», проведено заміну художньо-інформаційного панно. З метою збільшення можливостей для пам'ятного фотографування туристів виготовлено 2 фото-банери, один з них розміщений на будівлі еколого-освітнього центру «Музей нарцису», другий – на першому оглядовому майданчику. У звітному році зусилля спрямовано на відновлення пошкодженої та застарілої інформаційної інфраструктури для ПНДВ «Долина нарцисів»: виготовлено 7 інформаційних стендів, 10 попереджувальних охоронних табличок, інформаційно-охоронні та межові охоронні знаки, інтерактивний макет (відновлено пошкоджений туристами).

Під час цвітіння Долини нарцисів організовано системне проведення тематичних екскурсій екологічною стежкою. Загалом, масив під час цвітіння відвідало 19327 осіб.

Протягом 2017 р. для виконання плану природоохоронних заходів відділом рекреації були виконані наступні заходи.

Для забезпечення розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури проведено обстеження, маркування, знакування та прочищення близько 55 км маршрутів: у Трибушанському ПНДВ – до вершини г. Поп-Іван Марамороський та до водоспаду Лихий, в Кісвлянському ПНДВ до Соколиного берда, в Черногірському ПНДВ маршрут КПП «Білий» – г. Говерла. У Кевелівському ПНДВ повністю відновлено маркування маршруту до вершини г. Петрос.

Спільно з працівниками економічного відділу та Кісвлянського ПНДВ провели обстеження маршруту «На Соколине бердо». У літній період спільно з працівниками Трибушанського ПНДВ провели обстеження в географічному центрі Європи для визначення пошкодженої (застарілої) інфраструктури. За результатами обстежень оформлені акти обстежень.

З метою вивчення новоприєднаних територій з точки зору туристично-рекреаційного потенціалу проведено обстеження маршруту від г. Менчул до г. Берлибашка (Рахів-Берлибаське ПНДВ).

Для Черногірського ПНДВ здійснено виготовлення 37 інформаційних табличок, 5 інформаційних стендів та 1 межового інформаційного знаку (маршрут до вершини г. Говерла).

У рамках підготовки Долини нарцисів до туристичного сезону виготовлено вказівні знаки для маршруту та інформаційний стенд з картосхемою Долини нарцисів. У травні під час масового цвітіння організовано комплексне чергування, під час якого посилено охорону масиву і забезпечено проведення фахових екскурсій.

Створено базу даних щодо наявної туристично-рекреаційної інфраструктури на маршрутах та здійснено облік створеної, відремонтованої та відновленої інфраструктури впродовж 2017 р.

Встановлено та відремонтовано інформаційних знаків, табличок (шт.)	Створено місць для відпочинку (шт.)	Відновлено місць для відпочинку (шт.)	Благоустрій місць для питної води (шт.)	Встановлено та відремонтовано перехідних містків (шт.)
133	16	5	16	20

У звітному році надано уваги опису маршрутів, обстеженню новоприєднаних територій з метою визначення рекреаційних можливостей для прокладання нових маршрутів. Ці роботи набули актуальності у зв'язку із підготовкою нової редакції Проекту організації території Карпатського

біосферного заповідника. Зокрема, адміністрації установи подано пропозиції щодо облаштування нових маршрутів:

- «На водоспад Лихий» (Кузій-Трибушанське ПНДВ)
- «ур. Козьмещик – пол. Гропа – г. Говерла» (Петрос-Говерлянське ПНДВ)
- «КПП Васкул – г. Петрос» (Кевелівське ПНДВ)
- «Ур. Лавка – г.Петрос – г.Говерла» (Богдан-Петроське ПНДВ)

Надавалась допомога щодо оформлення маршрутів місцевим територіальним громадам. Так, у с. Костилівка, що межує з центральною садибою заповідника, в рамках підготовки до проведення етнофестивалю «Берлибаський банош» оформлено маршрут на «Скелю кохання». Його облаштовано вказівними та попереджувальними знаками, здійснено ретельну прочистку маршруту, звільнено скелі від зайвої рослинності (завдяки чому для відвідувачів відкрилася естетична привабливість потужних скельних виходів), створено запобіжні поручні і «сходишки» на маршруті.

Планові роботи щодо зміцнення рекреаційно-туристичної бази заповідника знайшли втілення у розробці деталізованого плану розвитку та вдосконалення туристично-рекреаційної інфраструктури на маршрутах, відновлення та облаштування нових рекреаційних зон для кожного природоохоронного науково-дослідного відділення. Також розроблена концепція інформаційних стендів для найбільш відвідуваних екотуристичних маршрутів заповідника.

Протягом звітного року проводилась рекламно-інформаційна робота з суб'єктами туристичної діяльності. Її результатом стало підписання 7-ми угод про надання рекреаційних послуг та налагодження співпраці.

1.3. Наявність тимчасових форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Карпатським біосферним заповідником встановлені два біллборди на території Кевелівського та Кісвлянського ПНДВ (Рахівський район); спільно з Костилівською сільською радою на суміжних землях встановлено 2 біллборди.

На входах (в'їздах) в масиви встановлені комплексні інформаційні щити. Для стандартизації всіх інформаційних щитів установи, створення єдиного стилю інформаційного наповнення створені спеціальні ескізи, згідно з якими виготовляються несучі конструкції. При підготовці та виготовленні інформаційних стендів використовують усталені шрифти і кольори. В залежності від відвідуваності масивів встановлюються комплекти з 6 або 4 одиниць, на яких розміщується інформація українською та англійською мовами. Впродовж звітного року виготовлені два комплекти з 6 щитів для Чорногірського та Богдан-Петроського ПНДВ. Для ПНДВ «Долина нарцисів» проведено заміну застарілої інформаційної інфраструктури (7 стендів, 10 табличок, межові-інформаційні та інформаційно-охоронні знаки). Для географічного центру Європи у грудні замовлено виготовлення 5 великоформатних стендів. Це планова заміна таких, що втратили естетичну

привабливість внаслідок тривалої (близько 10 років) експлуатації. Їх встановлення буде проводитися у весняний період наступного року.

Для встановлення на різних екотуристичних маршрутах впродовж року виготовлено **68** табличок і дороговказів.

1.4.Наявність плану заходів з екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

План створюється щорічно, затверджується керівником установи, погоджується заступником директора. Плани заходів (т.зв. цільове планування роботи) створюються для окремих, найбільш масштабних, акцій – «Година Землі», Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища, День працівника природно-заповідної справи, Дні європейської спадщини та ін. У листопаді 2017 року створено План заходів з відзначення 50-річчя з дня створення Карпатського заповідника (відзначатиметься у наступному році).

2. Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота

2.1. Організація та участь у масових екологічних освітньо-виховних заходах

У рамках щорічної передноворічної акції «Різдвяна майстерня», організаторами акції виступили екопросвітники Карпатського біосферного заповідника. Традиційна зимова акція тривала з 26 грудня 2016 по 13 січня 2017 року. Вона була спрямована на різні цільові групи – місцеву шкільну молодь та туристів, які відвідували Музей екології гір. У рамках акції відбулася низка освітніх занять і майстер-класів.

26-го грудня учасниками «Різдвяної майстерні» у Музеї екології гір стали гості з Одеси, Запоріжжя і Дніпропетровщини – відпочиваючі у туристичному комплексі "Ворохта".

27-го грудня у Рахівській ЗОШ І-ІІІ ст. №1 відбувся майстер-клас з виготовлення новорічних ялинок для учнів перших класів.

28-го грудня у Рахівській районній бібліотеці відбувся майстер-клас з виготовлення різдвяних віночків, на який прийшли близько 20 школярів різного віку, а також працівники бібліотеки. Серед учасників були і члени клубу "Юні лісові рейнджери – Рахів", з яким вже другий рік активно співпрацює Карпатський біосферний заповідник.

У січні проведено промоційну акцію «Різдвяні відвідини», під час якої відвідування еколого-освітніх осередків заповідника було безкоштовним.

4 січня на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника пройшов перший еколого-освітній захід у новому році. Учасниками стали 17 членів Клубу «Юні лісові рейнджери – Рахів». Тематичний захід з вивчення хвойних порід, що зростають у дендропарку заповідника, проходив у повчально-розважальній формі і включав: розповідь, квест для 3-х команд, екологічні ігри «Лісовий талісман», «Знайди пару» та ін.

У лютому проведено заходи на відзначення Всесвітнього дня водно-болотних угідь. 2 та 3 лютого на базі Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст. та Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2 проведені екологічні уроки для дітей різних вікових груп. Для 8-9 класів продемонстровано тематичну медіа-презентацію, 6-ті слухали лекцію та розгадували кросворд, а для третьокласників проведений майстер-клас з виготовлення своєрідного символу водно-болотних угідь – водоплавних птахів (лебедів). Школярі ознайомилися з цікавими фактами про водно-болотні угіддя та зрозуміли важливість їх збереження та охорони.

Крім того, 2 лютого у клубі "Юні лісові рейнджери" відбувся незвичний екологічний захід – «суд» над водно-болотними угіддями. Підприємець, мисливець, рибалка і лісоруб з числа юних рейнджерів «звинувачували» водно-болотні угіддя у безкорисності, відсутності економічної вигоди і бездіяльності. «Адвокатами» рослинності, тварин і навколишніх лісів

виступали науковці заповідника. У результаті тривалої дискусії «суд присяжних» (якими також виступали юні рейнджери) виправдали водноболотні угіддя, суддя виніс вердикт: зберегти! На завершення заходу діти зіграли в екологічну гру «Екосистема», яка допомогла усвідомити взаємозв'язки всього живого і надзвичайну важливість води для існування кожного організму.

25 лютого у ПНДВ «Долина нарцисів» заповідника проведена тематична екскурсія «Зимова Долина нарцисів», учасниками якої стали школярі Кірецької ЗОШ. Учні пройшлися екологічною стежкою, уважно вислухали екскурсовода, намиливалися засніженими просторами Закарпатської низовини, наслухалися співу синиць, поспостерігали за зимуючими птахами. Також екскурсанти відвідали еколого-освітній центр «Музей нарцису», ознайомилися з гідрологічними спорудами, які знаходяться вздовж екологічної стежки природоохоронного науково-дослідного відділення.

Щороку Карпатський біосферний заповідник в рамках Всеукраїнської акції «Первоцвіт» проводить комплекс еколого-освітніх заходів на захист первоцвітів: лекції, роз'яснювальні бесіди, майстер-класи, екологічну демонстрацію та ін. Цьогоріч на базі загальноосвітніх шкіл с. Костилівка та с. Ділове для учнів 4-х класів було проведено майстер-клас з виготовлення паперових крокусів (шафранів). Метою майстер-класу було роз'яснити учням необхідність охорони рослин-первоцвітів, які занесені до Червоної книги України, виховувати у дітей любов і бережливе ставлення до рідної природи, розвивати почуття прекрасного. Натомість, для учнів старших класів проведено екоурок на тему: «Ніжні провісники весни», під час якого діти також розгадували так званий «угорський кросворд».

5 березня у «Долині нарцисів» зі школярами Кірецької ЗОШ проведено екологічно-виховну бесіду на тему: "Збережемо первоцвіти!". Також проводилася роз'яснювальна робота серед місцевого населення про захист ранньовесняних видів та необхідність їх збереження. Даний захід посприяв формуванню бережливого ставлення людини до перших весняних квітів та запобігатиме порушенню заповідного режиму на природоохоронних територіях.

В рамках Всеукраїнської природоохоронної акції «Первоцвіт» з 17 лютого по 13 березня 2017 р. Карпатським біосферним заповідником оголошено районний конкурс стінгазет «Збережемо первоцвіти!». Участь в ньому взяли учні Великобичківської, Білинської, Кобилецько-Полянської, Рахівської, Діловецької ЗОШ. Конкурсанти-переможці були нагороджені призами та грамотами. Конкурсні роботи були змістовні, креативні творчі та цікаві і сформували тематичну виставку в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» заповідника, а також у виставковій залі Музею екології гір.

7 березня відбулася екологічна демонстрація «Збережемо первоцвіти!» з дитячими виступами в центрі м. Рахова. Цього року юними захисниками первоцвітів виступили учні 3-го класу ЗОШ I-III ст. №2 м. Рахова. Діти традиційно пройшли по місту з транспарантами, а біля будівль міської ради у

віршованій і пісенній формі агітували мешканців Рахова охороняти первоцвіти. Наприкінці заходу учні роздавали агітки-флаєри.

22 березня на базі ПНДВ «Долина нарцисів» проведено тематичну екскурсію «Первоцвіти в Долині нарцисів». Учасниками заходу стало 25 учнів 8-го класу Хустського навчально-виховного комплексу №1 із класним керівником Сідей О.І., заступником директора Демеш Т.В. та вчителем біології Лозінською О.Т. Екскурсія мала нестандартний характер, адже було використано методи інтерпретації та лісової педагогіки. Допомогли досягти такого результату екологічні ігри, вірші, які склалися прямо на маршруті, легенди тощо. Тематичним спрямуванням екскурсії стало вивчення ранньоквітучих видів Долини. Основним об'єктами тут виступали білоцвіт весняний та шафран Гейфеля.

25 березня о 20.00 рахів'яни зібралися на центральній площі м. Рахова для того, щоб долучитися до екологічної акції «Година Землі», яка у цей самий час проходила у різних куточках світу, у містах та містечках України. У центрі вечірнього Рахова відбувся концерт від вихованців гуртка «Вокальний спів» Рахівського РБДЮТ, виступили учасники Клубу «Юні лісові рейнджери», теплі вітальні слова промовили заступник директора заповідника проф. Гамор Ф.Д. та заступник голови Рахівської міської ради Голомбіца О.О. Крім того, відбувся квест «Кліматичні зміни», у небо запустили жовто-блакитні «небесні» ліхтарики, розповіли про історію «Години Землі», створили символ акції «60+». Цього року вдалося залучити місцевого підприємця, який забезпечив учасників пряниками з символом акції і гарячим трав'яним чаєм. Ця частина акції отримала справедливу назву «екочаювання». Другий рік поспіль для участі в «Годині Землі» у центрі Рахова збирається понад дві сотні осіб.

На відзначення Міжнародного дня лісів для учнів 5-А класу Діловецької ЗОШ І-ІІІ ст. 21 березня проведено екологічний урок з майстер-класом з виготовлення об'ємної листівки «Ліс та його мешканці». Для 8-го класу даної проведена вікторина "Ліс – наше багатство".

На відзначення Міжнародних днів води (24.03.) та Матері-Землі (21.04.) на базі підшефних шкіл проведено екологічні театралізовані виступи «Поважаємо природу, всім розкажемо про воду» з учнями 3-Б класу Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2 та «Живе обличчя моєї Землі» з учнями 6-Б класу Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст. Глядачами даних виступів були діти 2-4 та 6-7 класів вище зазначених шкіл. Доповнювали виступ школярів українські пісні на екологічну тематику.

31 березня проведено захід до Міжнародного дня птахів з учнями 4 класу Рахівської ЗОШ № 4 (бл. 30 учнів). Школярі підготували міні-виставу «День зустрічі птахів». Зі школярами проведено роз'яснювальну бесіду та представлено презентацію «День птахів».

У рамках цієї акції приводились в належний санітарний стан населені пункти, центральна садиба заповідника, території навколо еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів, контор природоохоронних науково-

дослідних відділень і прилеглі території. Загалом у березні-квітні проведено бл. 25 суботників.

31 березня проведено перший практичний природоохоронний захід – День благоустрою територій. На центральній садибі та у всіх ПНДВ відбулися заходи з впорядкування прилеглих територій, очищення берегів та придорожніх смуг. Загалом у суботнику на території Рахівського району взяли участь 137 працівників заповідника, висаджено 29 дерев та 8 декоративних кущів, вивезено бл. 25,5 кубічних метрів сміття.

В рамках Всеукраїнського дня довкілля проведено низку екологічних заходів. У квітні відбулася кілька суботників як на території центральної садиби заповідника, так і на території всіх ПНДВ Карпатського біосферного заповідника. Цього року голова Закарпатської ОДА підписав розпорядження «Про благоустрій населених пунктів», згідно з яким райдержадміністраціям, міськвиконкомам, об'єднаним територіальним громадам, установам та організаціям доручено провести благоустрій населених пунктів, берегів річок і потоків.

Навесні (03.04.) працівниками заповідника організована акція «Посади дерево миру». Вона була ініційована УГКЦ та підтримана Мінприроди України восени минулого року, напередодні Всесвітнього дня запобігання руйнування довкілля через війни та військові конфлікти. Акція не має чітко визначених термінів і вважається безстроковою, що дозволило провести її в кілька етапів. Так навесні спільно з школярами на шкільних подвір'ях Рахівської ЗОШ I-III ст. №2 та ЗОШ I-III ст. с. Луг висадили 4 кущі і 6 дерев. При цьому, на шкільному подвірі ЗОШ I-III ст. №2 м. Рахова було закладено Алею миру, роботу над розширенням якої планується продовжувати.

На центральній садибі заповідника в рамках акції «Посади дерево миру» у квітні закладено основу Саду миру – висаджено 3 саджанці плодкових дерев та 5 плодкових кущів. Восени, у жовтні, роботи зі створення саду миру було продовжено і висаджено ще 4 5 плодкових дерев.

Для проведення акції переважно використані саджанці, вирощені у розсаднику декоративних культур Карпатського біосферного заповідника.

26 квітня у Богданській ЗОШ I ст. та I-III ст. проведено два екологічні уроки – творче заняття з молодшими школярами та лекцію з елементами демонстрації для дітей середнього шкільного віку. Для учнів 5-9-х класів відбулася медіа-презентація «Довкілля – це наш дім». Учні 4-го класу виготовляли оригінальні картини, основним матеріалом для букету квітів на якій стали вторинні матеріали – яєчні лотки. У результаті проведеної акції діти зрозуміли важливість підтримання чистоти навколишнього природного середовища, в якому ми живемо.

22 травня з нагоди відзначення Міжнародного дня збереження біологічного різноманіття проведено екологічний захід, присвячений охороні видового різноманіття Карпатських гір. Учасниками стали школярі Рахівської ЗОШ №3. Учням 5-7 класів презентовано вікторину «Флора та фауна Карпатського біосферного заповідника». Також діти створювали

аплікації «Нарцис», використовуючи різні види кольорового паперу. У дитячих руках нарциси «розквітали» майже так само вражаюче, як в знаменитій Долині нарцисів.

На відзначення Всесвітнього дня охорони природи у Музеї екології гір Карпатського біосферного заповідника відбувся День відкритих дверей. 5 червня також проводився такий захід в еколого-освітніх центрах «Центр Європи» та «Музей нарцису». Так працівники заповідника щороку відзначають Всесвітній день захисту навколишнього середовища. За роки проведення цієї акції склалися добрі традиції. Зокрема, родзинкою цього дня є те, що екскурсії в Музеї проводять учні рахівських шкіл, а відвідування Музею та еколого-освітніх центрів – безкоштовне. Цього року в ролі юних екскурсоводів виступили учні ЗОШ I-III ст. №1 м. Рахова, учасники клубу «Юні лісові рейнджери». Шістнадцять учнів 7 класу достойно представили себе як юних знавців природи свого краю, його традицій та побуту. Загалом було проведено екскурсії для 65 гостей.

22 червня у Костилівській сільській бібліотеці проведений комплексний освітній захід «Червона рута». Так екопросвітники заповідника розпочали проведення просвітницьких заходів до професійного свята – Дня працівника природно-заповідної справи. Цього року об'єктом, який був у фокусі акції, обрано рододендрон східно-карпатський, знаний у народі як «червона рута». Це один з символів Карпатських гір і Карпатського біосферного заповідника, зокрема. Задля поширення знань про цю чи не найвідомішу карпатську рослину працівники еколого-освітнього центру «Центр Європи» спільно зі сільськими бібліотекарями розповіли про особливості легендарної «червоної рути», необхідність і заходи її охорони. Також проведено майстер-клас з виготовлення дівочих віночків, прикрашених рукодільними квіточками рододендрону з гофрованого паперу. Робити віночки з квітами напередодні 7 липня – давня українська традиція. Учасниками майстер-класу стали учні 5-6-х класів місцевої школи.

26-го червня у дендропарку заповідника відбулася тематична екскурсія «Літнє різнотрав'я», метою якої було вивчення лучної рослинності. Екскурсія проходила у ігровій формі і більше нагадувала розважальний захід. Дві команди «Дзвіночок» і «Королиця» давали відповіді на запитання Богині Флорі, відгадували загадки, грали в екологічні ігри, впізнавали рослини за ароматом. А також працівники заповідника підготували палітри із взірцями та назвами квітів, що розташовувались хаотично. Діти знаходили відповідники. Наприкінці заходу на рейнджерів чекав квест. Як і годиться на свято Купала, діти шукали цвіт папороті.

30 червня учасники клубу «Юні лісові рейнджери» познайомилися із наукою ентомологією. Науковий співробітник зоологічної лабораторії Ляшенко Є.К. підготував для учнів розповідь про світ комах, їх розмаїття в Українських Карпатах та заповіднику, а також познайомив із «червонокнижними» видами. Тут стали у нагоді наукові колекції заповідника.

3 липня туристичний квест із рейнджерами завершив цикл екоосвітніх занять на відзначення Дня працівника природно-заповідної справи. Працівниками заповідника перед рейнджерами було поставлено завдання промаркувати маршрут до мінерального джерела (ур. Підділ), що знаходиться на центральній садибі заповідника.

7 липня на центральній садибі заповідника відбулися урочисті збори колективу, присвячені Дню працівника установ ПЗФ. У них взяли участь працівники всіх структурних підрозділів заповідника, 3 представники місцевої влади та органів самоврядування. Кращі працівники установи отримали грамоти і подяки від адміністрації установи. По завершенню урочистих зборів колектив відвідав демонстраційне форелеве господарство Трибушанського ПНДВ.

26 вересня в приміщенні еколого-освітнього центра «Центр Європи» відбувся День відкритих дверей в рамках акції «Дні європейської спадщини». Захід також був приурочений до відзначення 10-ї річниці включення букових пралісів Карпатського біосферного заповідника до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Для проведення екскурсій було залучено учнів 8-9-х класів Діловецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. Молодь пройшла спеціальний курс підготовки під керівництвом педагога Мендрешори О.І. Цікаву змістовну інформацію, яку юні екскурсоводи відвідувачам, доповнювали їхні барвисті вишиванки. Захід відвідали 123 особи, серед них 72 школярі та понад 50 туристів з України та з-за кордону.

На відзначення Всесвітнього дня тварин, який щороку відмічається світовою екологічною спільнотою 4 жовтня, було проведено низку комплексних екологічних уроків. Для закріплення почутих знань використовувалась настільна гра «Подорожуй Карпатами», яка репрезентує різноманітні природні цікавинки Карпатського біосферного заповідника і розроблена відділом ЕОВР. До даного заходу було залучено школярів 3-4-х класів Вільховатської ЗОШ І ст. та Рахівської ЗОШ №2 (Лазівський корпус). Під час ігрової подорожі до вершини Говерли діти зустрічали цікавих «червонокнижних» тварин та рослини.

День створення Карпатського заповідника відзначали поетапно разом з учнями Лужанської та Богданської ЗОШ. 13 та 17 листопада для учнів 4, 6-8 класів даних шкіл було підготовано цікаве комплексне заняття. Увагу дітей було зосереджено на карті масивів заповідника. Школярі молодших класів, поділені на 3 команди, заповнювали уявну мапу масивів фігурами типових представників флори та фауни, а також цікавими туристичними об'єктами, які знаходяться на території природоохоронної установи. Екологічний захід включав також медіа -презентацію для школярів 7-8 класів.

Еколого-освітня акція «Годівничка» включала комплекс екологічних уроків та занять. Зокрема, в Білинській ЗОШ І-ІІІ ст. та Рахівській ЗОШ №2 (Лазівський корпус). Працівники заповідника спільно з п'ятикласниками та школярами молодшого шкільного віку виготовляли годівнички, використавши для їх виготовлення вторинні матеріали – пластикові пляшки,

упаковки від соку тощо. Годівнички для зимуючих птахів розвішали на шкільних подвір'ях. Від Карпатського біосферного заповідника школи отримали в подарунок дерев'яні годівниці, а також настільні ігри "Подорожуй Карпатами!". Крім майстрування годівничок працівники заповідника провели для учнів екологічні уроки на тему "Зимуючі птахи нашого краю", на якому дітей ознайомили з видовим складом, особливостями біології та екології цих пернатих і способами їх підгодівлі. Ілюстрована медіа-презентація, тематична підбірка загадок зробили урок більш цікавим.

Зимова акція «Збережи ялинку!» відбувалася на базі Костилівської ЗОШ I-III ст., Рахівської ЗОШ I-III ст. №3 та Рахівської ЗОШ I-III ст. №1. 7, 14, 20 грудня працівники Карпатського біосферного заповідника проводили екологічні заняття з другокласниками, у результаті яких діти дізнались, наскільки важливо для природи та людини зменшувати обсяги вирубування хвойних насаджень. Творчою частиною уроків стало створення новорічних листівок, екологічних міні-ялинок з ялинових шишок та новорічних елементів декору – блискіток, намистин тощо. На завершення екологічного заходу школярі розгадували екологічний кросворд, ключовими словами якого було «Збережи ялинку!»

22-го грудня, у еколого-освітньому центрі «Центр Європи» Карпатського біосферного заповідника в рамках всеукраїнської акції «Збережи ялинку» та акції «Різдвяна майстерня» працівниками заповідника проведено цікаве екологічне заняття. Майстер-клас з виготовлення «Різдвяних віночків» відбувся в еколого-освітньому центрі «Центр Європи». У заході взяли участь школярі Діловецької ЗОШ I-III ст., гурток «Шкільне лісництво».

26 грудня на базі Рахівської районної бібліотеки та Костилівської сільської бібліотеки паралельно проведено заходи в рамках акції «Різдвяна майстерня».

В рамках проведення акцій «Збережи ялинку!» та «Різдвяна майстерня» Карпатським біосферним заповідником було оголошено конкурс екологічної іграшки серед другокласників Костилівської ЗОШ I-III ст. Конкурс тривав протягом трьох тижнів. 26 грудня відбулося визначення та нагородження переможців даного конкурсу. З різних підручних засобів та матеріалів діти виготовили цікаві новорічні іграшки – оригінальні та дуже схожі на ті, що продаються в сувенірних магазинах. Феєрія дитячої фантазії, різноманітних технік виконання уособлювалися в майстерно виконаних роботах учасників конкурсу. В руках дітей з'явилися снігові баби з пінопласту та використаних електричних лампочок, новорічні ялинки з дерев'яних гілок, пінгвіни з пластикових пляшок, новорічні кульки з кольорового картону і паперу, розфарбовані шишки та ін.. Учасники конкурсу самі вибирали найкращі роботи. Усі учасники Конкурсу були нагородженні призами від Карпатського біосферного заповідника.

Організація та участь у виставках, фестивалях, заходах, приурочених до етнографічних та культурно-історичних подій

Туристично-рекреаційну діяльність Карпатського біосферного заповідника презентовано на міжнародній туристичній виставці UITT – 2017: «Україна – подорожі та туризм», яка проходила з 29 по 31 березня в місті Києві. Виставка проходила за підтримки Всесвітньої туристичної організації UNWTO, Департаменту туризму і курортів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства екології та природних ресурсів, Комітету Верховної Ради з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму, Підкомітету з питань розвитку туризму, курортів та рекреаційної діяльності.

У стінах Міжнародного виставкового центру зустрілися понад 200 учасників з 30 країн світу. Тут зібралися найкращі туристичні оператори, національні офіси, міжнародні представництва та перевізники. Вони презентували останні новинки, розглядали гострі проблеми, визначали перспективи подальшої співпраці, розвитку туристичної та укладали нові контракти. Паралельно з експозиційними виставковими заходами на виставці реалізовувалась ділова програма, яка передбачала засідання круглих столів, проведення конференцій, презентацію нових туристичних продуктів та обговорення гострих проблем галузі. Окрім традиційних учасників – туроператорів, турагентів і перевізників – виставки у її роботі взяли участь і природоохоронні установи. Були присутні близько 20 національних природних парків та заповідників України. Даний захід надає можливість заповіднику розрекламувати та налагодити співпрацю з національними та міжнародними туристичними компаніями, залучити їх до охорони природи шляхом створення сталих туристичних продуктів, основою яких є природоохоронні території. На виставці фахівці заповідника презентували рекреаційний потенціал і екотуристичну діяльність установи.

14 травня у селі Костилівка відбувся фестиваль "Берлибаський банош". Колектив Карпатського біосферного заповідника взяв активну участь у підготовці цього колоритного гуцульського свята. Цьогорічний фестиваль був ювілейним – Десятим. Чималих зусиль докладено до облаштування і поточного ремонту туристичного маршруту на скелю Довбуша. Здійснено ремонт стежки, влаштування поручнів, поновлення дороговказів та інформаційних табличок. Ремонтно-будівельна дільниця працювала над ремонтом сцени і даху над нею. Група працівників також надала допомогу у підготовці фестивальної площі до прийому гостей і взяла участь у суботнику, який проводився в одну із субот, що передувала проведенню фестивалю.

Працівники відділів рекреації та екоосвіти влаштували виставку на фестивалі. Профспілка подбала про гостинний стіл і банош – символ і обов'язкову страву гастрономічного фестивалю.

У вересні 2017 року в м. Ужгород проходила найбільша в області Міжнародна туристична виставка-ярмарок «Тур'євроцентр – Закарпаття», на якій працівники відділу рекреації представляли Карпатський біосферний

заповідник. Тут поширювались буклети, листівки та інша друкована продукція, яка сприяє привабливості туристів до установи та Закарпаття в цілому. На виставці-ярмарку традиційно були присутніми представники туристичних операторів Словаччини, Угорщини, Польщі, а також різних регіонів України.

Низка виставок відбулася на базі облаштованої виставкової зали Музею екології гір. Серед них, зокрема, виставка шкільних стінгазет «Збережемо первоцвіти разом!», що була проведена у квітні. Ці роботи також стали експонатами виставки на базі еколого-освітнього центру «Центр Європи».

Навесні також були організовані виставки, присвячені рахів'янам-учасникам антитерористичної операції. Експонатами стали фотоматеріали, уламки озброєнь та снарядів тощо. Після демонстрації у виставковій залі Музею виставка перевозилась у загальноосвітні школи Рахівщини.

27 червня у виставковій залі Музею екології гір Карпатського біосферного заповідника відбулося відкриття виставки картин рахівського художника П.Дудчука, яка була приурочена до Дня працівника природно-заповідної справи.

2.2. Співпраця з підприємствами, установами та організаціями

16 лютого у Карпатському біосферному заповіднику відбулася зустріч команди впроваджувальної організації українсько-німецького проекту «Підтримка природоохоронних територій в Україні» з колективом Карпатського біосферного заповідника (КБЗ). Даний проект фінансується німецьким банком KfW та реалізується міжнародним консорціумом, який включає Дунайсько-Карпатську програму Всесвітнього фонду природи (WWF) в Україні, Українське товариство охорони птахів (УТОП), Франкфуртське зоологічне товариство (ФРН) та німецьку консалтингову компанію АНТ GROUP AG. Загальний бюджет проекту становить 14 млн. євро, а його реалізація здійснюватиметься протягом 6-ти років. Особлива увага приділялася з'ясуванню стану найбільш критичних її компонентів, а саме котельні, системи опалення та будівлі музею екології гір. В результаті домовилися про підготовку протягом кількох наступних днів відповідного технічного завдання щодо їх реконструкції.

Методичні наради

Значної уваги у звітному році було надано організації методичної роботи з установами та організаціями Рахівщини. Низка методичних нарад у зустрічей проведені в рамках реалізації Програми соціально-економічного розвитку Рахівського району.

30 березня на базі центральної садиби заповідника спільно з відділом освіти, молоді та спорту проведена методична нарада «Карпатський біосферний заповідник як частина екологічної освіти та виховання учнівської молоді Рахівщини». У ній взяли участь 63 вчителі біології та географії Рахівського району. Під час засідання були розглянуті актуальні аспекти

функціонування природоохоронної науково-дослідної установи і її участі у формуванні екологічної свідомості молодого покоління. Серед них зокрема: Карпатський біосферний заповідник як частина природно-заповідного фонду України (заступник директора КБЗ, проф. Гамор Ф.Д.); Карпатський біосферний заповідник як складова соціально-економічного розвитку Рахівського району (провідний інженер Бочкор Г.М.); Флористичне багатство Карпатського біосферного заповідника як об'єкт для вивчення на уроках біології (н.с. ботанічної лабораторії Козурак А.В.); Ліси заповідника – розмаїття, Всесвітня спадщина ЮНЕСКО і природна лабораторія для учнівського вивчення (н.с. лісознавчої лабораторії Глеб Р.); Фауна Карпатського біосферного заповідника на уроках біології та заняттях шкільних практик (с.н.с. зоологічної лабораторії к.б.н. Годованець Б.Й.); Екологічні освітньо-виховні заходи у Карпатському біосферному заповіднику: тематичні екскурсії, практичні природоохоронні заходи, розважально-ігрові програми (начальник відділу екологічної освітньо-виховної роботи Бундзяк В.В.); Еколого-освітні центри КБЗ: відвідування під час шкільних канікул і практик (провідний фахівець Музею екології гір Кальба Н.П.); Рекомендації щодо використання видань КБЗ у практичній діяльності вчителів (начальник відділу наукових та науково-популярних видань к.б.н. Москалюк Б.І.). До найбільш вагомих результатів методичної наради можна віднести активізацію спільних форм екологічної освітньо-виховної роботи з сільськими загальноосвітніми школами, що розташовані в зоні діяльності установи. Серед них, зокрема, ЗОШ I-III ст. с. Богдан, с. Луг, с. Білин, с. Видричка та ін.

16 червня в актовому залі Рахівського будинку культури відбувся семінар-нарада клубних працівників району. Захід був ініційований адміністрацією Карпатського біосферного заповідника і проведений в рамках реалізації Програми економічного і соціального розвитку Рахівського району. Тема зібрання – «Популяризація природно-заповідної справи та Карпатського біосферного заповідника як установи, що сприяє сталому екологічному та соціально-економічному розвитку прилеглих територій та методика доведення вказаної інформації членам територіальних громад».

Доповідали: директор природоохоронної установи Рибак М.П., провідний інженер відділу науково-дослідних робіт та сталого розвитку Бочкор Г.М., начальник відділу екологічної освітньо-виховної роботи Бундзяк В.В. Екопросвітники установи представили друковані матеріали, роботу з учнівською молоддю району і окреслили пропозиції щодо розвитку подальшої співпраці. Загалом у семінарі-наradі взяли участь 50 працівників культури району – клубні працівники, бібліотекарі та музейники.

Діяльність координаційної ради заповідника

Впродовж року відбулося два планові зібрання Координаційної ради заповідника. Домінуючими на обох засіданнях була тема співпраці з територіальними громадами в зоні діяльності біосферного заповідника.

Чергове засідання Координаційної ради, відбулося 24 травня у м. Тячів Закарпатської області. Участь у ньому взяли понад 40 осіб, серед яких були представники обласної державної адміністрації, органів влади і місцевого самоврядування Рахівського і Тячівського районів, державних лісогосподарських підприємств, громадських організацій тощо. Порядок денний містив 10 питань.

23 листопада на території Центральної садиби природоохоронної установи, відбулося друге в цьому році засідання Координаційної ради КБЗ. Участь в заході взяло 33-ри члени ради, серед яких: працівники заповідника, представники органів місцевого самоврядування та місцевої влади, зокрема голови Рахівської та Тячівської районних рад В.І. Дан та І.І. Фабрицій, перший заступник голови Тячівської РДА М.М. Полажинець, керівники державних лісогосподарських підприємств, підприємці та освітяни. На порядку денному стояли 6 питань. На засідання був погоджений план роботи Координаційної ради на перше півріччя 2018 року. Чергове засідання Координаційної ради показало прагнення усіх сторін до поглиблення співпраці й загальні сподівання на отримання більш вагомих результатів цієї співпраці для всіх зацікавлених сторін.

Круглі столи і конференції

10 травня 2017 року, на базі еколого-освітнього центру «Музей нарцису» у місті Хуст, адміністрація Карпатського біосферного заповідника, на підставі закону України "Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та св'яткових дат, назв і дат історичних подій", організувала проведення громадських слухань у формі засідання «круглого столу». На заході йшлося про присвоєння імені професора Василя Комендаря природоохоронному науково-дослідному відділенню «Долина нарцисів» Карпатського біосферного заповідника.

У зібранні взяли участь керівники та депутати Хустської міської ради, науковці та природоохоронці, представники громадськості та засобів масової інформації.

Відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України "Порядку проведення громадських слухань під час розгляду питань про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та св'яткових дат, назв і дат історичних подій", учасникам засідання «круглого столу» було запропоновано обговорити та підтримати погоджену Закарпатською облдержадміністрацією та науково-технічною радою Карпатського біосферного заповідника ініціативу щодо присвоєння імені професора Василя Комендаря природоохоронному науково-дослідному відділенню «Долина нарцисів» Карпатського біосферного заповідника.

На завершення учасників слухань порадував прекрасний тематичний виступ учнівського ансамблю Рокосовської середньої школи.

Дирекція та науковці Карпатського біосферного заповідника взяли участь у роботі Міжнародної науково-практичної конференції. Наукове зібрання відбулося 8 червня 2017 р. і було присвячено 15-й річниці НПП «Гуцульщина»: «Природоохоронні, історико-культурні та екоосвітні аспекти збалансованого розвитку Українських Карпат» м. Косові Івано-Франківської області. Відкрив конференцію к. б. н., радник Міністра Міністерства екології та природних ресурсів України Клід Віктор Васильович, який виступив з вітальним словом від імені Міністра екології та природних ресурсів України Семерака О.М. В конференції взяли участь 87 науковців з 13 інститутів та університетів України, 5 Національних природних парків, Карпатського біосферного заповідника, Кременецького ботанічного саду, та представники з Управління екології та природних ресурсів Івано-Франківської області, Косівської районної державної адміністрації, Косівської районної ради, Косівської центральної районної бібліотеки. В тому числі 5 докторів наук, 20 кандидатів наук та 6 директорів різних установ.

Природоохоронці Карпатського біосферного заповідника та німецького національного парку «Гайніх» в Міжнародний день рейнджера провели скайп-конференцію. 31 липня 2017 року, в рамках транснаціонального українсько-словацько-німецького об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» провели, з нагоди відзначення Міжнародного дня рейнджера, спільну скайп-конференцію.

3. Інформаційно-видавнича та пропагандистська діяльність

3.1. Інформація про веб-портал установи ПЗФ в інтернет-мережі.

Веб-портал установи заснований у 1999 р. Адреса в інтернет-мережі <http://cbr.nature.org.ua>. Веб-сторінка містить розділи: [Новини \(архів\)](#) [Адміністрація](#) [Карта](#) [Основна інформація](#) [Науковий відділ](#) [Охорона території](#) [Функціональне зонування](#) [Флора](#) [Фауна](#) [Екотуризм](#) [Видання і публікації](#) [Відео](#) [Музей](#) [Геологія](#) та [геоморфологія](#) [Природні оселища](#) [Пам'ятки культури](#) [Екоосвіта](#) [Фотогалерея](#) [3D](#) [Домашні сторінки](#) [Лінки](#)

На порталі регулярно розміщувались новини, основні події з життя установи та ін. Однак, веб-портал потребує інформаційного, дизайнерського та функціонального оновлення.

У мережі Фейсбук створені три сторінки: Карпатський біосферний заповідник, Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника та Дослідний розсадник декоративних культур. На цих сторінках регулярно висвітлюється діяльність установи, еколого-освітні, наукові та інші події, демонструються фото краєвидів, окремих видів флори та фауни тощо.

3.2. Інформація про опубліковані та підготовлені до друку науково-популярні праці, буклети, путівники, листівки, плакати, аншлаги тощо.

Наприкінці року до друку підготовлені флаєри для еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів. Також підготовлені буклети «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах» та «Географічний центр Європи». На наступний рік заплановано видання серії буклетів про природні та культурні цінності заповідника, його історію, екотуристичні маршрути тощо. Серія видаватиметься в рамках відзначення 50-річного ювілею установи.

Також до друку підготовлені видання для дітей – пазли «Долина нарцисів», ребуси і кросворди різноманітних природничих та природоохоронних спрямувань.

3.3. Інформація про власні видання (газети, журнали), їх основну тематику.

Протягом року здійснювалося регулярне видання регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» – вийшло 6 номерів, як передбачено Статутом видання. Система поширення періодичних видань заповідника добре налагоджена, що забезпечує отримання чергового номера екологічної газети районними, міськими, сільськими радами та бібліотеками (у т.ч., шкільними) в зоні діяльності установи.

Видано Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати» (№1-4, 2016 р.). Готується до друку черговий номер «Зелених Карпат» за 2017 рік.

Вже другий рік поспіль видається науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат». Готується до друку черговий номер.

В рамках проведення міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя включення букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО виготовлено 5 банерів, 200 ручок та 300 паперових еко-пакетів з логотипом заповідника. Придбано 8 конструкцій для Х-банерів.

З метою реклами та приваблення відвідувачів замінено два щити біля Музею екології гір (на автошляху Мукачево-Рогатин) та надруковано плакати «Музей екології гір».

3.4. Перелік програм та сюжетів на радіо і телебаченні, опублікованих статей та інформаційних повідомлень у пресі.

Публікації, сюжети	Кількість	Особи, які брали участь
Друковані ЗМІ	48	Колектив КБЗ
Сюжети на телебаченні (всеукраїнські телеканали «СТБ» «Інтер», «Тоніс», «Рада», «24», UA-TV, обласні Закарпатська ТРК, телеканал «Тиса», «М-студіо», РТК-Хуст)	34	Рибак М.П., Гамор Ф.Д., Кальба І.В., Навроцький О.В., Бабич О.І., Шемота В.М., Вербіцький В.В., Бундзяк В.В.
Електронні ЗМІ	Близько 200	Відділ ЕОВР, Музей екології гір, ЕОЦ «Центр Європи», «Музей нарцису», наукові лабораторії
Виступи на радіо (всеукр., обл.)	3	Гамор Ф.Д., Бабич О.І., Довганич Я.О
Соціальні мережі	регулярно	Відділ ЕОВР, відділ рекреації, ботанічна лабораторія

Перелік публікацій у друкованих ЗМІ:

1. «Проблеми поглиблення співпраці у рамках Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО обговорили в Берліні» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 103-104 від 31 грудня 2016 р.;
2. У Мінприроди обговорили проблеми збереження букових пралісів Карпат та активізації транскордонної співпраці біосферних резерватів ЮНЕСКО» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 3-4 від 16 січня 2017 р.;
3. «Почесна відзнака заповіднику» – сільські вісті, «Зоря Рахівщини» № 5-6 від 21 січня 2017 р.;

4. Федір Гамор: «Банальна заготівля дров виявляє глибину кризи в заповідній справі у Карпатах і оголює перепони бюрократії, що виплодила навколо лісів краю «кишенькову мафію» – Василь Нитка, «Зоря Рахівщини» № 13-14 від 21 січня 2017 р.;
5. «Відзначили Всесвітній день водно-болотних угідь» – Мар'яна Беднар, «Зоря Рахівщини» № 11-12 від 11 лютого 2017.;
6. «Рахівський фотограф переміг у Французькому конкурсі» – Вікторія Бундзяк, «Зоря Рахівщини» № 13-14 від 18 лютого 2017 р.;
7. «Питання будівництва міжнародного центру Букових пралісів Карпат на Закарпатті » – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 13-14 від 18 лютого 2017 р.;
8. «Юні лісові рейнджери дали клятву берегти природні ресурси України» – Андріана Леле, «Зоря Рахівщини» № 15-16 від 18 лютого 2017 р.;
9. Школярі представили виставку «Будні АТО» – вл. інф., «Зоря Рахівщини» № 15-16 від 25 лютого 2017 р.;
- 10.«В Рахові вшанували героїв Небесної Сотні» – Андріана Леле, «Зоря Рахівщини» № 15-16 від 25 лютого 2017 р.;
- 11.«У Німеччині зареєстровано міжнародну громадську організацію «Європейська мережа букових пралісів» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 15-16 від 25 лютого 2017 р.;
- 12.«На благодійному ярмарку зібрали 10 тисяч 725 гривень і мобільний телефон» – Вікторія Бундзяк, «Зоря Рахівщини» № 17-18 від 4 березня 2017 р.;
13. «Неоцінена спадщина, яку заповідає нам природа» – Угляр В.І., «Дружба» від 7 березня 2017 р.;
- 14.«Стартувала Всеукраїнська акція Первоцвіт» – Іванна Колачук, «Зоря Рахівщини» № 19-20 від 11 березня 2017 р.;
- 15.«Всесвітню еко-акцію підтримали у Рахові» – Андріана Леле, «Зоря Рахівщини» № 25-26 від 1 квітня 2017 р.;
- 16.«ОДА взяли під контроль розширення території КБЗ та виконання рішень з питань сталого розвитку населених пунктів, прилеглих до букових пралісів» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 25-26 від 1 квітня 2017 р.;
- 17.«Робота та успіхи клубу «Юні лісові рейнджери» – Андріана Леле, «Зоря Рахівщини» № 27-28 від 8 квітня 2017 р.;
- 18.«КБЗ – учасник виставки «Україна – подорожі та туризм» – Іванна Колачук, «Зоря Рахівщини» № 29-30 від 15 квітня 2017 р.;

- 19.«Міжнародні делегації в Карпатському біосферному заповіднику» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» № 29-30 від 15 квітня 2017 р.;
- 20.«На базі розпочинається реалізація нового українсько-швейцарського проекту» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 31-32 від 22 квітня 2017 р.;
- 21.«Про діяльність Карпатського біосферного заповідника у 2016-му році та завдання на цей» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» № 31-32 від 22 квітня 2017 р.;
- 22.«Долина нарцисів зацвіте тільки в середині травня» – Оксана Штефаньо, «Нови Закарпаття» № 31 від 29 квітня 2017 р.;
- 23.«Рахівщину і Тячівщину не включили до сфери впливу законопроекту «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в гірських зонах України» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 35-36 від 6 травня 2017 р.;
- 24.«За участі науковців КБЗ видано у світ актуальну природоохоронну збірку матеріалів» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 37-38 від 13 травня 2017 р.;
- 25.«Дилині нарцисів буде присвоєне ім'я професора В. Комендаря» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 39-40 від 20 травня 2017 р.;
- 26.«Обговорили майбутні кроки природно-заповідної установи» – Андріана Леле, «Зоря Рахівщини» № 45-46 від 3 червня 2017 р.;
- 27.«У Мінприроди обговорили проблеми збереження букових пралісів та план заходів з реалізації Лімського плану дій програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 47-48 від 17 червня 2017 р.;
- 28.«Національний природний парк «Гуцульщина» відзначив 15-ряччя» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 49-50 від 24 червня 2017 р.;
- 29.«Про недопущення розробки поліметалічних руд природоохоронних та рекреаційно-туристичних зонах Закарпаття» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 51-52 від 1 липня 2017 р.;
- 30.«Науковий щорічник КБЗ та Інститут екології Карпат НАН України включено до міжнародного реєстру періодичних ЗМІ» – Федір Гамор та Богдана Москалюк, «Зоря Рахівщини» № 53-54 від 8 липня 2017 р.;
- 31.«Букові праліси – унікальні» – Микола Пуговиця, «Природа і суспільство» №13 від 7 липня 2017 р.;
- 32.«Професійне свято відзначили разом з молоддю» – Іванна Колачук, «Зоря Рахівщини» № 53-54 від 8 липня 2017 р.;

- 33.«Про стан виконання природоохоронних заходів Карпатським біосферним заповідником на території Рахівського району» – В.І. Дан, «Зоря Рахівщини» № 59-60 від 29 липня 2017 р.;
- 34.«Відбулася зустріч з префектом румунського повіту Марамуреш і керівництвом комуни Бистра щодо підготовки спільних проектів» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 57-58 від 22 липня 2017 р.;
- 35.«Природоохоронці КБЗ та німецького нацпарку «Гайніх» провели скайп-конференцію» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 63-64 від 12 серпня 2017 р.;
- 36.«У Рахові створять спільний з румунською Бистрою молодіжний центр розвитку етнічної гуцульської культури та сталого туризму» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 65-66 від 19 серпня 2017 р.;
- 37.«Не сприймає шаблонів, перебуваючи у постійному русі» – Михайло Юрашук, «Зоря Рахівщини» №69-70 від 2 вересня 2017 р.;
- 38.«До десятиріччя Всесвітнього визнання букових пралісів карпат» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 73-74 від 16 вересня 2017 р.;
- 39.«міжнародна американсько-українська конференція в Яремчі й Рахові» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 77-78 від 30 вересня 2017 р.;
- 40.«Президент доручив припинити вирубування лісів у Карпатах та забезпечити розвиток природно-заповідної справи» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 81-82 від 14 жовтня 2017 р.;
- 41.«Конференція до 10-ї річчя включення букових пралісів Карпат до переліку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО», Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 81-82 від 14 жовтня 2017 р.;
- 42.«Стратегію збереження та сталого використання букових лісів Європи обговорили на міжнародному семінарі на острові Вільм» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 85-86 від 28 жовтня 2017 р.;
- 43.«КБЗ оголошує конкурс на заміщення вакантної посади наукового працівника: провідний інженер лабораторії екологічного моніторингу» – «Зоря Рахівщини» № 85-86 від 28 жовтня 2017 р.;
- 44.«Включення наших пралісів до об'єктів Всесвітньої природної спадщини дає надію на їх збереження» – «Новини Закарпаття» № 84 від 14 листопада 2017 р.;
- 45.«Праліси Карпат будуть збережені!» – Василь Нитка, «Голос України» № 84 від 14 листопада 2017 р.;
- 46.«Кулуарна реформа лісової галузі на Закарпатті» – «Новини Закарпаття» № 87 від 25 листопада 2017 р.;

47. «Про цьогорічні досягнення і найближчі плани роботи КБЗ говорили на черговому засіданні координаційної ради» – Василь Покиньчерда, «Зоря Рахівщини» № 97-98 від 9 грудня 2017 р.;
48. «Відбулося засідання Спільного менеджмент-комітету українсько-словацько-німецького об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» №99-100 від 16 грудня 2017 р.

4. Підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ та сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері.

4.1. Підвищення кваліфікації працівників установи ПЗФ шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, у вищих навчальних закладах, участі у семінарах та тренінгах, зустрічах з обміну досвідом тощо

15-17 лютого наукові співробітники зоологічної та лісознавчої лабораторії (3 особи) брали участь у курсах з підвищення кваліфікації «Сучасні методи моніторингу біорізноманіття природно-заповідних територій», в рамках якого прослухали курс тем: «Моніторинг деревостанів лісових екосистем та управління лісами природно-заповідного фонду», «Методи моніторингу популяцій рослин», «Залучення громадськості до моніторингу рослинного світу», «Особливості картографування територій та об'єктів ПЗФ», «Геоінформаційне моделювання цифрової моделі рельєфу територій ПЗФ із застосуванням супутникової навігації», «Методи моніторингу орнітофауни в ПЗФ». Курси підвищення кваліфікації організовано Міністерством екології та природних ресурсів України та Державною екологічною Академією післядипломної освіти та управління.

Провідний фахівець з питань цивільного захисту Саган І.І. пройшов навчання та перевірку знань у сфері цивільного захисту в Навчальному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності на обласних курсах у м. Ужгороді з 26.06 по 29.06.2017 р. Опрацьований навчальний курс фахівця суб'єкту господарювання, який виконує обов'язки, пов'язані із забезпеченням техногенної і пожежної безпеки.

Заступник начальника відділу науково-дослідної роботи та сталого розвитку Покин'череда В.Ф. 17-29 липня 2017 р. взяв участь у тренінгу Академії європейських парків (European Parks Academy), який фінансувався проектом «Підтримка природно-заповідних територій в Україні» і відбувся у м. Клагенфурт, Австрія. Академія європейських парків є відомим міжнародним тренінговим центром для управлінців і практиків природно-заповідної сфери у Європі. Протягом двотижневого курсу учасники вивчали питання ефективного фінансового управління природоохоронними територіями та знайомилися з новими викликами та можливостями в їх управлінні.

Директор установи Карпатського біосферного заповідника Рибак М.П. наприкінці року (з 18 грудня) взяв участь у професійній програмі з екології для підвищення кваліфікації керівних працівників установ природно-заповідного фонду з очно-дистанційною формою освіти. Програма і тематичний план складаються з трьох змістовних модулів загальним обсягом 120 годин: «Основи загальної екології», «Основи природно-заповідної справи», «Основи екологічного менеджменту». Курси підвищення кваліфікації організовані Міністерством екології та природних ресурсів України та Державною екологічною Академією післядипломної освіти та

управління. Після проходження навчального курсу керівники установ отримують Свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого взірця.

Цього року працівники відділу екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника не брали участі в курсах підвищення кваліфікації.

У вищих навчальних закладах здобуває освіту два працівника заповідника. Директор установи Рибак М.П. отримує другу вищу освіту у Національному транспортному університеті (м. Київ) за спеціальністю «Екологія». Заступник начальника Рахів-Берлибаського ПНДВ навчається на V курсі і здобуває кваліфікацію магістра у Тернопільському національному економічному університеті за спеціальністю «Менеджмент».

4.2. Організація та проведення в установі ПЗФ навчання, семінарів та зустрічей з обміну досвідом для підвищення кваліфікації працівників Карпатського біосферного заповідника

На центральній садибі Карпатського біосферного заповідника регулярно проводились робочі наради з керівниками природоохоронних науково-дослідних відділень, структурних підрозділів. Окрім поточних питань, на цих зібраннях обговорювався досвід керівників установи (директора, заступників) щодо участі в семінарах, нарадах при Мінприроди, голові Закарпатської ОДА та ін., доносились інформація щодо змін в природоохоронному законодавстві. Особливої уваги цього року надавалось створенню нової редакції Проекту організації території Карпатського біосферного заповідника. Практично всі керівники структурних підрозділів тісно співпрацювали з фахівцями Приватного акціонерного товариства «Науково-виробничий комплекс «КУРС», землевпорядниками та лісовпорядниками.

Потужним кроком щодо підвищення кваліфікації працівників Карпатського біосферного заповідника, а також обміну досвідом з фахівцями інших територій природно-заповідного фонду, науково-дослідних установ та інститутів стало проведення 26-29 вересня 2017 р. міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя включення букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини: історія, стан та проблеми впровадження інтегрованої системи менеджменту». У роботі чотирьох секцій наукового зібрання брали працівники наукових лабораторій, екопросвітники, фахівці відділу рекреації, керівники та їх заступники природоохоронних науково-дослідних відділень.

Навчання з техніки безпеки та охорони праці, а також навчання з організації науково-дослідницької роботи на територіях природоохоронних науково-дослідних відділень заповідника проводиться щорічно відповідно до графіку, який затверджується керівником установи.

4.3. Проведення наукової та виробничої практики студентів та аспірантів професійно-технічних та вищих навчальних закладів на базі установи ПЗФ.

У червні забезпечено організацію та проведення польової практики студентів – бакалаврів і магістрів – з університету сталого розвитку м. Еберсвальде (Німеччина) і коледжу м. Рітл (Великобританія), яка в 2017 році тривала з 29 травня по 2 червня. Програма для 32 студентів проходила в межах Чорногірського, Свидовецького та Марамороського масивів КБЗ, а також у суміжних населених пунктах Рахівського району .

Студенти географічного факультету Ужгородського НУ (19-25.06., 33 студенти I курсу, кафедра фізичної географії та раціонального природокористування) виконували програму практики в Чорногірському, Кузій-Трибушанському, Свидовецькому масивах заповідника. Для них організовано 7 лекційних занять та близько 10 практичних.

У липні комплексно 2-тижневу практику проходили студенти національного університету «Києво-Могилянська академія». Програма реалізовувалась в Кузій-Трибушанському, Угольському, Чорногірському масивах. Щодня для студентів проводилися теоретичні (лекції) і практичні польові заняття. З ними систематично працювали фахівці і науковці заповідника – зоологи, ботаніки, лісознавці, працівники лабораторії екологічного моніторингу. 5 липня 4-годинне заняття проводили для студентів КМА екопроствіники установи. На ньому розглядалися форми і методи роботи з учнівською молоддю. Для розвитку практичних навичок проводилися екологічні ігри, які працівники відділу екологічної освітньо-виховної роботи вивчали на курсах з «Інтерпретації природи» та «Лісової педагогіки».

Науково-практичні заняття проводилися за темами: «Орнітофауна Українських Карпат: Визначення в природі; Поширення та висотний розподіл; Чисельність та охорона; Особливості екології; Методики обліку птахів та вивчення екології»; «Ентомофауна КБЗ: Видовий склад; Рідкісні види; Розведення в неволі»; «Основи лісівничих досліджень. Методики закладання постійних пробних площ»; «Ознайомлення з науковим гербарієм КБЗ. Збір, сушка і визначення фонових видів рослин», «Основи ГІС-технологій. Приклади використання ГІС у роботі Карпатського біосферного заповідника»; «Раритетні види флори КБЗ. Колекційна ділянка рідкісних видів рослин», «Основи гідрометеорологічних досліджень Хіміко-аналітичні дослідження води» та ін. Практичні заняття були спрямовані на вивчення польових методів дослідження флори і фауни, закладання постійних пробних площ, досліджень лісових та високогірних екосистем, прокладання екотуристичних маршрутів на територіях природно-заповідного фонду та ін.

Загалом для студентів «НАУКМА» проведено понад 20 лекційних, тренінгових та практичних занять.

У літній період польову комплексну практику проходили студенти Чернівецького НУ ім. Ю.Федьковича, Тернопільського педагогічного університету ім. Я.Галана, Київського НУ ім. Шевченка, Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка. Загалом практику пройшли 199 студентів.

Виробничу практику на базі Карпатського біосферного заповідника впродовж року пройшли 8 студентів:

Бочкор Ярослав Ярославович, студент V курсу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Інституту природничих наук напряму підготовки «Лісове господарство» з 10 січня по 31 січня 2017 року.

Лендюк Петро Петрович, студент IV курсу Прикарпатського лісогосподарського коледжу напряму підготовки «Лісове і садово-паркове господарство» з 03 квітня по 04 травня 2017 року.

Ретізнюк Павло Павлович, студент V курсу Закарпатського лісотехнічного коледжу по спеціальності «Лісове господарство» з 03 травня по 30 травня 2017 року.

Дем'ян-Грицюк Олена Василівна, студентка IV курсу Закарпатського лісотехнічного коледжу по спеціальності «Прикладна екологія» з 18 травня по 15 червня 2017 року.

Ігнатко Яна Вікторівна, студентка групи ТО-304 Івано-Франківського фінансово-комерційного кооперативного коледжу імені С. Граната по спеціальності «Туристичне обслуговування» з 02 червня по 30 червня 2017 року.

Ковбаснюк Анна Романівна, студентка VI курсу Національного університету «Одеська юридична академія», факультету цивільної та господарської юстиції з 06 червня по 07 липня 2017 року.

Шмукер Юлія, студентка II курсу Університету прикладних лісівничих наук м. Роттенбург по спеціальності «Лісове господарство» з 20 червня по 24 серпня 2017 року.

Шемота Роман Миколайович, студент III курсу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Інституту природничих наук напряму підготовки «Лісове і садово-паркове господарство» з 06 листопада по 17 листопада 2017 року.

5. Джерела та напрями фінансування екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

За пунктом 1 «*Організація та проведення еколого-освітніх заходів*». Заплановано 1000 грн. Кошти переорієнтовано на виготовлення промоматеріалів в рамках проведення міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя включення букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

За пунктом 2 «*Видання екопросвітницької літератури*» було заплановано 15500 грн. На видання 2-х номерів газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» використано 4526,68 грн.

2480 грн. використано також на виготовлення 37 інформаційних табличок, 5 інформаційних стендів та 1 межового інформаційного знаку для Чорногірського природоохоронного науково-дослідного відділення.

Значну частину планових коштів спрямовано на виготовлення промоматеріалів в рамках проведення міжнародної науково-практичної конференції. Зокрема, виготовлено 5 банерів на суму 2472 грн. Придбано 8 конструкцій Х-банерів на суму 6384 грн. Для виготовлення 200 ручок використано 1800 грн. 300 паперових еко-пакетів з логотипом заповідника виготовлено на суму 5670 грн.

У IV кварталі на виготовлення інформаційних стендів для Чорногірського та Богдан-Петроського ПНДВ (загалом 12 шт) використано 8699 грн.

Для заміни 5 великоформатних інформаційних стендів в географічному центрі Європи спрямовано 10900 грн.

За пунктом 4 «*Утримання музеїв, інформаційно- та екологоосвітніх центрів*» заплановано 4000 грн. На виготовлення плакату «Музей екології гір» та 2-х стендів для Музею спрямовано 4680 грн.

Також використано кошти для інформаційного забезпечення підшефних освітніх закладів заповідника. За **Розділом 7 «Рекреаційні заходи»** за пунктом 9 «*Інформаційне забезпечення*» спрямовано 20470 грн (замовлено 20 інформаційних стендів для підшефних ЗОШ, з якими заключено угоди про співпрацю у сфері екологічної освіти учнівської молоді). 9240 грн використано для видання єврофлаєрів для еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів заповідника.

Для проведення акції «Година Землі» залучено кошти з бюджету Рахівської міської ради (загалом 1240 грн.)

Для отримання коштів з інших, небюджетних, джерел подавалися запити на фінансування заходів в рамках Фінансування у звітному році не отримано.

6. Інформація про надані платні послуги, пов'язані з організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів

Платні послуги в Карпатському біосферному заповіднику надаються на підставі Закону України від 21.01.94 року N 3853-ХІІ “Про природно-заповідний фонд України”, керуючись Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (із внесеними змінами), Законом України від 28.12.2014, № 80-VIII “Про державний бюджет України на 2015 рік”(із змінами), Законом України “Про оплату праці” від 24.03.95 року N 108/95-ВР, Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду України” від 28.12.2000р. №1913 (із змінами внесеними Постановою КМУ від 02.06.03 № 827); “Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України”, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 року № 80 “Про додаткові заходи щодо збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду”, “Положенням про Карпатський біосферний заповідник” затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 23.09.2011 року № 336 та з метою забезпечення виконання плану надходжень коштів до спеціального фонду. В установі видано Наказ «Про надання платних рекреаційних послуг Карпатським біосферним заповідником в 2017 році».

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності на території Карпатського біосферного заповідника: принесли в бюджет заповідника **617775** грн.

Надходження коштів за відвідування в природоохоронних науково-дослідних відділеннях станом на 01.12.2017 р.

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське, у т.ч.:	58295
	• Демонстраційне форелеве господарство (в комплексі з ІТЦ «Карпатська форель»)	39510
	• Маршрут на г. Поп_Іван Марамороський	18785
2.	Богдан-Петроське	38215
3.	Чорногірське	42975
4.	Угольське	6730
5.	Широколужанське	820
6.	Марамороське	12460
7.	Кісвянське	1490
8.	Кевелівське	14730
9.	Рахів-Берлебаське	770
10.	Петрос-Говерлянське	121315
11.	«Долина нарцисів»	319975
	Загалом у (станом на 12.12.2017 р.)	617775

Найбільше коштів надійшло від надання рекреаційних послуг в ПНДВ «Долина нарцисів», Петрос-Говерлянському (де проходить маршрут на г. Говерла) та Трибушанському ПНДВ.

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності при відвідуванні музеїв, еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів.

Плата встановлена за відвідування всіх центрів, однак, більшість з них відвідується групами школярів під час Днів відкритих дверей, студентами під час практик. «Музей нарцису» переважно відвідується в період цвітіння Долини нарцисів. У цей період окрема плата за екскурсію в «Музей нарцису» не збирається, а входить у вартості вхідного квитка до масиву. Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» знаходиться на території демонстраційного форелевого господарства і оплата його огляду також входить до вартості вхідного квитка до форелевого господарства. Відвідування інформаційно-туристичних центрів не мають значного економічного ефекту для життя установи.

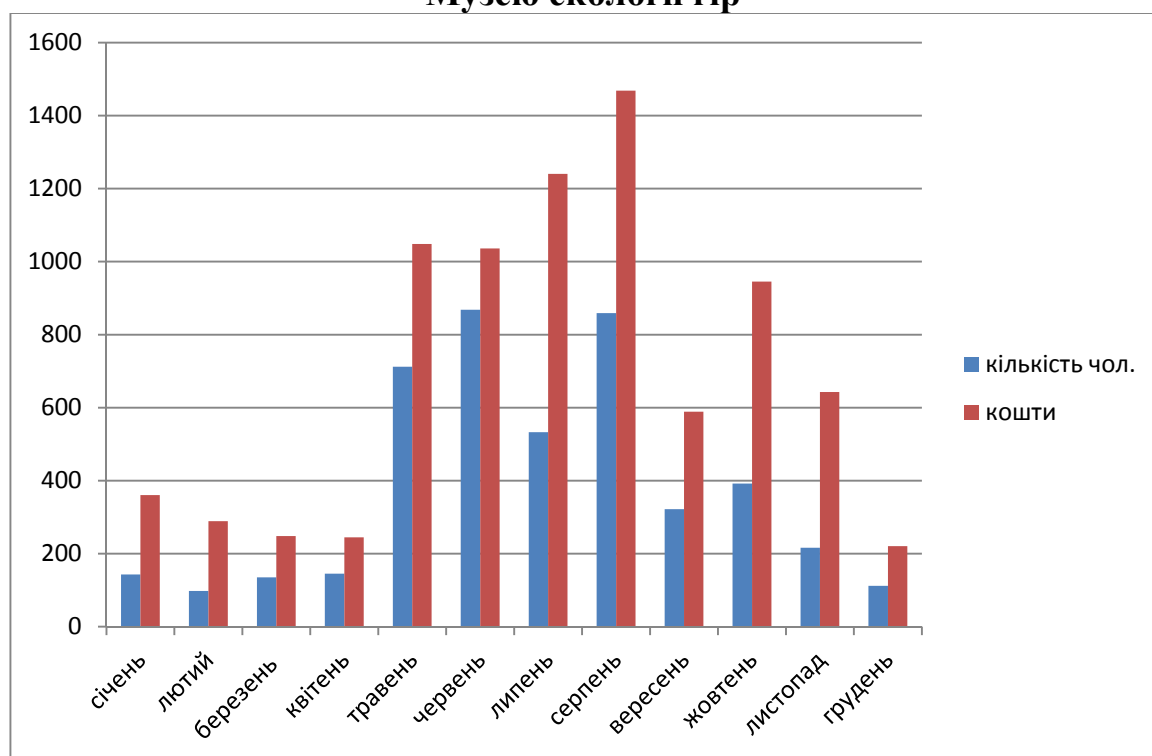
Надходження коштів за відвідування еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів

Назва центру	Сума, грн.
Еколого-освітні центри	
Музей екології гір	81134
Центр Європи	5979
Музей нарцису	Плата входить у відвідування масиву і зазначена у сумі від рекреаційних надходжень
Інформаційно-туристичні центри	
«Карпатська форель»	Плата входить у відвідування демонстраційного форелевого господарства і зазначена у сумі від рекреаційних надходжень
«Кевелів»	-
«Високогір'я Карпат»	
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	-
Усього	87113

При цьому, надходження коштів, наприклад у Музеї екології гір, чітко відображають піки відвідувань. Період з травня по серпень традиційно є найбільш активним за туристичними відвідуваннями. У цей же період спостерігаються і найвищі фінансові показники діяльності Музею. Натомість туристичне міжсезоння (лютий-квітень і жовтень-грудень) характеризуються низькими показниками. Така ситуація пов'язана також із відсутністю системи опалення Музею, що не дозволяє активізувати екскурсійну та еколого-

освітню діяльність на базі найпотужнішого еколого-освітнього осередку заповідника.

Річна динаміка відвідувань і фінансових показників Музею екології гір

Надходження коштів від інших видів рекреаційно-туристичних послуг:

Послуга	Сума, грн.
За проживання в готельних та гостьових кімнатах на території КБЗ, у т.ч.:	11320
Долина нарцисів	1600
Центральна садиба заповідника	9720
Фотографування весільних обрядів на території центральної садиби заповідника	2240
Усього	13560

Від реалізації рекламно-видавничої продукції відвідувачам КБЗ надійшло 8402 грн., у т.ч. в Долині нарцисів 5639 грн., в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» - 16517 грн.

**Надходження коштів за друковану продукцію в природоохоронних
науково-дослідних відділеннях**

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	–
2.	Богдан-Петроське	1700
3.	Чорногірське	344
4.	Угольське	–
5.	Широколужанське	–
6.	Марамороське	–
7.	Кісвянське	–
8.	Кевелівське	–
9.	Рахів-Берлебаське	–
10.	Петрос-Говерлянське	-
11.	«Долина нарцисів»	5639
	Загалом впродовж року	8402

7. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Короткі підсумки екологічної освітньо-виховної роботи за 2017 рік і пропозиції щодо вдосконалення екоосвітньої роботи

Впродовж року здійснювались еколого-освітні роботи на виконання затвердженого Плану екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника на поточний рік.

Основними підрозділами, які організовують і впроваджують екопросвіту та ековиховання є відділ екологічної освітньо-виховної роботи та Музей екології гір, однак, працівники багатьох підрозділів (наукових лабораторій, ПНДВ, відділу СДО та ін.) залученні до виконання цього важливого завдання. Редакційно-видавничий підрозділ наукових та науково-популярних видань здійснює еколого-освітню роботу через видання та розповсюдження власних періодичних видань заповідника – всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати» та регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника».

Основними фокусним групами при проведенні екологічної освітньо-виховної роботи були діти (вихованці дитячих садочків і школярі), студенти, місцеві громади, туристи.

Загалом впродовж року проведена 31 екологічна акція, в яких взяли участь не менше 3-х тисяч школярів у Рахівському, Тячівському та Хустському районах Закарпаття. Проведено 32 суботники, в яких взяли участь всі працівники КБЗ і значна частина яких була спрямована на очищення берегів рік Тиси, Лужанки, Угольки, Кісьви та потоків, а також високогір'я Карпат від туристичного сміття. Прочитано 65 лекцій, проведено 34 екологічні уроки та заняття, 1 районний конкурс стінгазет та 1 конкурс малюнків, 24 майстер-класи та ін.

Для учнів середнього шкільного віку проведено 4 екологічні гри-квести, 2 інтерпретаційні екскурсії, 2 промо-екскурсії в Долині нарцисів. Проведено понад 20 тематичних екскурсій (у т.ч. в період цвітіння білоцвіту весняного (березень) та нарцису вузьколистого (травень) в Долині нарцисів, в Угольських пралісах, високогір'я Чорногірського масиву та дендропарком). До Всесвітнього дня захисту навколишнього природного середовища проведено масові еколого-освітні заходи День води, День флори, День ентомолога, День орнітолога та День лісу.

Проведені Дні відкритих дверей у Музеї екології гір, «Музеї нарцису», «Центрі Європи» та інформаційно-туристичних центрах, «Кевелів», «Форелеве господарство» та «Букові праліси – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» до Всесвітнього дня музеїв, Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища, Всесвітнього дня туризму та Днів європейської спадщини.

На відзначення Дня працівника природно-заповідної справи організована низка еколого-освітніх заходів з учнівською молоддю, серед яких заняття з Клубом «Юні лісові рейнджери - Рахів» і туристичний квест на центральній садибі КБЗ.

Організовані заходи в рамках пан'європейської акції «Дні європейської спадщини» У ці дні еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідали 172 особи, проведено промо-екскурсії в ЕОЦ «Центр Європи», які проводили учні Діловецької ЗОШ I-III ст.. Для них організовані «Курси юних екскурсоводів».

У підшефній загальноосвітній школі №1 м. Рахова оформлено методичний куточок про заповідник. Виготовлено 2 інформаційні стенди: «Карпатський біосферний заповідник» (тут також розміщена інформація про об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО) та «Рідкісні види рослин і тварин Карпатського біосферного заповідника». Ще для 10 підшефних шкіл замовлено виготовлення аналогічних стендів. Оформлення методичних куточків заплановано на 2018-й рік.

Забезпечено програму практик для майже 200 студентів з 7 вишів України. 12-й рік поспіль на території заповідника та у суміжних населених пунктах проходили практику студенти німецького університету сталого розвитку (м. Еберсвальде) і коледжу м. Рітл (Великобританія).

Карпатський біосферний заповідник спільно з Костилівською СР виступив співорганізатором етнофестивалю “Берлибаський банош”. Територіальній громаді надано допомогу в облаштуванні туристичного маршруту до природної пам'ятки «Скелі кохання».

Проведено два засідання Координаційної ради – 24-го травня у м. Тячів та 23 листопада на центральній садибі заповідника у м. Рахів.

Організовані і проведені дві методичні наради: 30 березня – з вчителями біології та географії Рахівщини та 16 червня – з клубними працівниками Рахівського району.

Роботу установи представлено на Міжнародній туристичній виставці УІТТ – 2017 «Україна – подорожі та туризм».

Еколого-освітні та інформаційно-туристичні центри впродовж року відвідало:

Музей екології гір – 3981 особа,

Еколого-освітній центр «Центр Європи» – 1721 осіб.

Інформаційно-туристичні центри відвідало 3538 осіб, при чому вперше найбільш відвідуваним центром виступив «Карпатська форель» – тут і на дослідному форелевому господарстві побувало 2934 екскурсантів.

Фототека впродовж року поповнилася щонайменше на 2 тисячі фото. Бібліотечний фонд поповнився на 20 примірників українських видань та 10 іноземних.

У друкованих ЗМІ районного, регіонального та всеукраїнського рівня видано 48 публікацій, вийшло 34 сюжети на телебаченні, радіо-інтерв'ю - 3.

Регулярно поновлювався веб-сайт установи (62 публікації), сторінки у соціальній мережі Фейсбук (близько 160).

Здійснено випуск 6-ти номерів регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника». Підготовлено до друку черговий номер всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати».

Виготовлені три комплекти з 6 щитів для Чорногірського, Богдан-Петроського та Кевелівського ПНДВ. Для ПНДВ «Долина нарцисів» проведено заміну застарілої інформаційної інфраструктури (7 стендів, 10 табличок, межові-інформаційні та інформаційно-охоронні знаки). Для географічного центру Європи у грудні замовлено виготовлення 5 великоформатних стендів.

Екологічна освітньо-виховна робота проводилася відповідно до Плану еколого-освітньої діяльності Карпатського біосферного заповідника на поточний рік. Більшість запланованих позицій виконана. Невиконаними лишилися позиції, які планувалося здійснювати за рахунок надходження спонсорських коштів. Кошти за поданими запитами не надійшли, тож відсутність фінансування не дозволило виконати декілька заходів. Також виникли складнощі з виконанням позицій, які планувалося виконувати з установами-партнерами. Прикладом може слугувати фестиваль «Золотий нарцис», який впродовж багатьох років проводився у ПНДВ «Долина нарцисів» і організовувався спільно із Закарпатським обласним еколого-натуралістичним центром. Цього року вперше фестиваль не отримав не тільки фінансування, але й підтримки від обласного управління освіти. Для завершення облаштування «зеленого класу» на базі ЗОШ I-III ст. №1 м. Рахова також не надійшли кошти, як потрібні були для здійснення поточного косметичного ремонту шкільної будівлі.

Недоліком цього року можна вважати видання буклетів: лишилися невиконаними кілька планових позицій. У подальшому варто посилити видання рекламно-видавничої продукції. Особливої уваги слід надати виданню інформаційних друківаних матеріалів (буклетів, листівок тощо), оновленню інформаційних щитів для популяризації об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Така необхідність зумовлена, зокрема, розширенням об'єкта і включенням до нього нових українських та європейських компонентних частин.

На наступний рік заплановано виконання таких робіт, у т.ч. заміна щитів щодо об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і видання серії рекламно-видавничої продукції, присвяченої 50-річчю установи.

Актуальним завданням щодо вдосконалення інформаційної діяльності є створення нового сайту установи. Вже кілька років поспіль це питання не втрачає актуальності.

В цілому еколого-освітня робота охоплювала всі найважливіші напрямки: співпраця зі ЗМІ, присутність в електронному просторі, виготовлення власної видавничої продукції, у т.ч. і періодики, робота з

шкільною та студентською молоддю, проведення масових екологічних освітньо-виховних заходів, організація екологічних акцій, функціонування еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів, співпраця з органами освіти, місцевої влади, працівниками культури. Проте, кожен з цих напрямків можна і слід розвивати з метою підвищення їх ефективності.

Однак, враховуючи широкий спектр завдань, які сьогодні ставити перед установами природно-заповідного фонду, є необхідність у посиленні роботи з підвищення кваліфікації кадрів, а також слід провести повну комплектацію кадрами відділу екологічної освітньо-виховної роботи (тут утворилися дві вакансії). Ще однією необхідною складовою успішного впровадження екологічної освітньо-виховної роботи установи є посилення матеріально-технічної бази – насамперед комп'ютерною технікою, інвентарем для організації літніх екологічних таборів, технікою та матеріалами для виготовлення посібників для екозанять з учнівською молоддю. Варто також більш ретельно підходити до планування та розподілу коштів, у першу чергу бюджетних.

Найбільш вдалим кроком у екологічній освітньо-виховній роботі 2017 року слід вважати:

- масштабне проведення акції «Година Землі» із залученням підприємців, міської ради, широкого кола освітніх установ;
- налагодження більш тісної співпраці із органами освіти та культури і проведення двох спільних методичних нарад;
- започаткування широкого використання ігрових та інтерпретаційних методів у проведенні просвітницької та екскурсійної роботи;
- продовження оформлення методичних кутків у підшефних загальноосвітніх школах.

Начальник відділу
екологічної освітньо-виховної роботи

Бундзяк В.В.